

БЛАЖЕ КОНЕСКИ

ПРИЛЕПСКИОТ ГОВОР

LE PARLER DE PRILEP

PAR

BLAŽE KONESKI

Примено на 20-V-1949 г.

БЛАЖЕ КОНЕСКИ

ПРИЛЕПСКИОТ ГОВОР

І ДЕЛ:
ЗА ГЛАСОВИТЕ

РЕФЛЕКСИТЕ НА НЕКОИ САМОГЛАСКИ

ж

Основната замена на ж во прилепскиот говор е а, безразлично дали носовката са наоѓа во коренот или во наставките.

Зборовите со ж > а :

бабошам (огно бабоши, срп. бубешаши), *бајка*, *бабуле* *бабун*, *бабујносам* (Ошекол – бабун, бабун, баоун – сјао бабујносал), *внатре*, *гас*, *газо*, *назадгазум*, *газер*, *гасеница*, *гнас*, *инасен*, *инасџица*, *гради*, *градес*, *гулай*, *дај*, *дабје*, *длабок*, *драк*, *драшош*, *желаш*, *желуди*, *зај*, *заби*, *забц*, *зајци*, *зазабица*, *забло*, *заблес*, *јамен* *јадица*, *јазол*, *јаже*, *јажица*, *јашок*, *јашор*, *кадела*, *кадраф*, *какол*, *се кајам*, *кајина*, *касам*, *касајче*, *каш* (место зад огништето), *кашник*, *лачам*, *лачејне* *маде*, *мадина* (testicula), *мадру* (мирно: Сшој мадру!), *маш* *мажи*, *машки*, *мака*, *се мачам*, *мачно*, *мачник*, *мачниџица*, *машам*, *машач*, *машен*, *машченица*, *падам*, *падар*, *папук*, *паш* *пашник*, *понада*, *попрак*, *праш*, *прачка*, *рака*, *окаф*, *напачам*, *нарач*, *нарачно*, *рачка*, *ракашка*, *саш*, *сдој*, *посашка*, *сабоша*, *сажен*, *скаш*, *скаџица*, *смаден*, *сшајам*, *сшрага*, *сшрак*, *шаде*^а *ошаде*, *шага*, *шажам*, *шажен*, *шажник*, *шајан*, *шајанар*, *шраба* (една шраба пашно), *шрабулче*, *шраш*.

Освен тоа ж > а имаме во прилозите и адвербијалните изрази: *са зима* (всж змж), *са година*, *ријана*, *бодинаница* (со суф. – ж за инструментал) и сл; во суфиксот на (– ж –): *викнал*, *паднал*; во 1 л. ед. и 3 л. мн. сег. време: *носам*, *носаш*.

Во следниот список се изброени примерите со ж>ј, како и старите дублети со у: *зблудам*, *груј* (*грубо момче*), *гужва* (на јарем), *гуска*, *гусла*, *гус(ш)* (*гуща чорба*), *желевдец*, *куќа*, *кус*, *скусам*, *луќаф*, *меѓу*, *муѓар*, *мудрец*, *Мученици* (празник), *вечна мјука*, *нујци*, *принудам*, *пружина*, *испружам*, *пучам*, *пучош* (пжкнжти), *напучам* (взспжчити), *напучен*, *пучка*, *ојуша* (на опинци, ср. пол. *peło*, срп. *пушо*), *рулица* (*хоржгзи*) *рјда* (*рда волна*, *офца*), *рјдина* (пол. *rdzina*), *ручам*, *ручек*, *поручек*, *скуден*, *скудос*, *смущок* (*јаце смущокосано*), *сбрук* (ретко, обично *маш*), *суш*, *судам*, *судица*, *судбина*, *шуба* (*шрубаша шруби*), *ирјдна*, *шшам*, *шшшиш* (пол. *szysz*), *шшшла*, *Угвин* (име), *удблншче*, *чудрица* (но се вели и *чдрица*, цвеќе, се употребува за уста лекување). Префиксот *су-* (дублет од *сж-*) се јавува во следните примери *сумалошно*, *суголемко*, *се сумрачно*, *суредувам*, *судам*, *судра*:

Д. Мирчев приведува: *го изругаф*, *прешуши*, кои форми не се обични во прилепскиот говор (Д. Мирчев, Бџлџки по прилепски говор, Сб. Нар. Ум. ХХ, 1904, с. 6.) Зборовите *бубрек*, *лвч*, *шшукна*, што ги приведува тој воспшто не спаѓаат овде.

Место ж се јавува о во *клошче* (ст.сл. *кљџо*). Одвај може овде да се претпостави влијание од говорите во кои што ж по правило минало во о. Костурското *клошко*, *клошче* (А. Кузов, Костурскиот говор, Изв. на сем. IV, 1921, с.99) со своето *ом* м. ѓм покажува, дека овде имаме фонетско развивање, лабијализација под влијанието на л и ѓ.

Кај Мирчева (ib. 6) наоѓаме *омош* (ст. сл. *хомжтз*). Мене ми е познат овој збор во формата *амуш*.

л

Носовката л минува во е: *ледам*, *о ледало*, *месо*, *пеш*, *реш*, *чедо*, *жешва*, *жеден*, *шешам*, *шеле* итн.

јл>јж>ја: *јагула*, *јадао*, *јадра*, *јазик*, *јанса*, *јашра*, *јачам*, *јачмен*. Исто и *заак* (ст. сл. *заџцз*); веројатно и *јаак*, *јајажина* настанало од *паџкз* (ср. во Галичник *пое*, *поечина*, во Тиквеш *паек*).

ТРАГИ ОД СТАРАТА НОСОВОСТ

К. Мирчев, во својата статија „За нџкои следи на назализъм въ централнитџ македонски говори“ (Маг. пр. VII, 1932, кн. 4, с. 91-100), установува за нашиот говор сигурни траги од назализмот во зборовите: *јанса*, *јанглив* (ст. сл. *гжгжнвж*) и *шшмало*. Кон *јанглив* се придава *ганголам* (нејасно зборувам). Да одбележам и *гангаџанга* (така се имитираат петлите што кукуригаат на дебело). Со не-

органиски назализам иде *мрџнсулеу*: *мрас*, *мрџеј*. Зборот *шџнгало* означува во прилепскиот говор *ласџик*, каков и да е тој. Во нито еден друг збор произведен од тџг- немаме никакви траги од стариот изговор: *шџнам*, *оџшегам*, *шџгло*, *шџгаец*. Изгледа поверојатно, кога ќе се има предвид и мак. ароманското *tengalǎ*, дека во *шџнгало* немаме остаток од назализмот. Овој збор треба да е произведен од глаголот *шџнам* (суф.-ло придава значење на предмет врз кој што се врши глаголското дејство: *куџувало* = она што се купува, ср. и *шџкнало* = она што во моментот ти текнува), потоа формата *шџгнало*, при затемнување врската со вопросниот глагол можела да се метатезира и да стане *шџнгало*. И навистина во Охрид се вели: *шџгнало*.

з

Примери каде што з се изјаснило во о:

1) во коренот: *бџчва*, *обзе*, *забџошам* (срп. забашу-рим: бџх-), *вџшка*, *дош*, *зџлва*, *моџ*, *сон*, *шџкму*.

2) во наставките: *лакош*, *лакшо*, *лакши*, *нокош*, *нокшо*, *нокши*, *момок*, *оџнок*, *оџшок*, *вџшоџ* (вџтџџ).

3) во членот: *лебош*, *којнош*.

4) *Вџ* се јавува како *во* и *в*: *во-шџнам*, *в-чџсџм*; во предложна служба тие две форми навлегуваат веќе во нови односи: *сџ: со-џнам*, но и *со-берам*: *з-бџрам*. Како предлог се јавува само во формата *со*.

По аналогија *о<џ* се внесува често и во форми каде што џ било во отворен слог: *џџшо* : *џџшоци*, *чџшврџок* - *чџшврџоци*, *џџсок* - *џџсоци*, *доџпрџсок* - *доџпрџсоци*, *накрџок* - *накрџоци*. Кај зборот *момок* бичо од голема важност и самото значење. Така имаме: *мамок*, *момоци*, *момоче* (слуга) и: *момче*, *момци* (младичи) Од *сокол* имаме: *два сокла*, *сокли*, *сокле*, иако тука *о* не е од џ. И во прилепскиот говор иде: *мозок*, *мозоџо*, *мозоци*, и *восок*, *восоџо*.

џ

Примери за неговото изјаснување во е:

1) во коренот: *ден*, *лен*, *лџсен*, *лџсна*, *џџџушка*, *џџс*, *свџска* (срп. *свасџика*), *шџџмница*, *чџс*.

2) во наставките: *враџец*, *враџци*, *јаџрец*, *јаџрци*, *џџлемец*, *џџлемеци*, *џџладен*, *џџмен*, *раџжен*, *раџжни*, *саџжен*, *саџжни*, *коџшел*, *коџшли*, *орџл*, *орџли*, *јаџрем*, *јаџрми*, *овџс*, *деџнеска*.

По аналогија испаѓа *е* во *каџмни*, *два каџмна*, *џџлаџмни*, *коџрни* (од *џџлаџмен*, *каџмен*, *коџрен*, со етимолошко *е*).

Во *малечок, слабичок, жéжок, шéжок*, некогашната наставка *-ек (-ькѣ)* е заменета со *-ок (-ѣкѣ)*.

За *цуш* (цвѣтъ), *цушам*, *сѹни* (свони) се претполага дека минале стадија со билабијално *w* (Щепкинъ, Болонская псалтырь 133). *Сумба* (звѣмба) се среќава во народна песна: *Сумба сунѣ кралеи двоѣи*.

ВТОРИЧНИТЕ ПОЛУГЛАСКИ

Рефлекс *a* наоѓаме во коренот на неколку збора, каде што секундарно се развила полугласка, за да се улесни изговорот на тешките за изговор согласни групи:

бадник, лага, лажам, лајца (< *лажица*), *ласнам* (да го *ласнам сѹдоф*), *магла, маска, нараф* (овој збор сум го забележил од стари луѓе и одвај може да биде нова заемка од српски. Има пословица: *Колку луѓе, толку нарави*), *да се ѿшашнам* (ст. сл. тѣкнѣти), *шанок, шанка, о, и, шашча* (збор ограничен во употребата само во некои села: во Прилеп се вели *баба*. Д. Мирчев бележи *шашша*, ib. 14).

Во крајот на зборот секундарниот *ѣ* се развива таму каде што по исчезнувањето на крајните ерови се образувале согласни групи неудобни за изговор. Тој секундарен *ѣ* се рефлектира различно, во зависност од околните согласки.

- *tr* > *trg*. Во Прилеп се вели: *бѣшар, вѣдар, вѣшар, дѣбар, ѿшар, јадар, мѣдар, мѣар*. Д. Мирчев бележи, дека "тоа *a* м. *ѣ* пред *r* не е чисто *a*, а темно кое клони кон *ѣ* и *a*" (ib. 4). Јас не чувствувам разлика во изговорот на *дѣбар* и на пр. *капар*: и во двата случаи *a* може да звучи потемно повлијано од тембарот особено на *r*. Под акцент *a* се изговара чисто во *ведарница*. Покрај *дѣбар* во Прилеп се вели *дѣвр ден*, или *дѣбрден*, покрај *мѣдар - мѣдр амен*. Овие форми се внесени отстрана. Некогаш се велело: *дѣвр ѿшро, дѣврѣ вечер*, но м. *дѣвр ден - ѿмѣзи бок*. Формите како *вѣдар, бѣшар* и сл. преовладуваат и во северните прилепски села. Но и таму, од постарите луѓе може да се чујат форми, што се обични за говорот во другите села, со замена - *tr* > - *trg* > - *ter*: *дѣвер, вѣшер, бѣшер (бсер), дѣврѣчко*. Истата замена ја наоѓаме дури во костурскиот и леринскиот говор.

За *свеков* (ст. сл. свѣкръ) треба да се претпостави, дека се пренесол по аналогија со фиксот - *ов* (ср. *свѣкоро, свѣкрѣше*: *вѣшро, вѣшрѣше*) Истото важи и за *бѣгор, чѣкор* (ако идат од * *bigъ, *čekъ*).

- *tl* > - *tbl* > - *tol*: *рѣкол* (реклъ), *дѣнесол* и сл. *ѿекол* (ст. сл. ѿкълъ), *јазол* (ст. сл. жзълъ), *шѣсол* (ст. сл. топлъ). Пред меко *л* се развива - *ел*: *шѣйелка* (ст. сл. шѣплъ, кое се јабува во формата *шѣйлиф*); од *чѣлъ* имаме *чѣвел* и *чѣол*. Според

ко̀шел е образувано *ко̀бел* (ст. сл. *ко̀блѣ*, од кое би сме очекувале *ко̀бол*).

– tm: *сум*, *седум*, *осум*

– tn: *јајочца*, *ѵасонце* (од **ѵасмѣце*, рус. *ѵасмо*), *оган* и *огон* (ограничено на некои села). Формата *оган*, претполагаат некои, била српско влијание. Но, сосем е можно овде самостојно развивање.

– tv: *мршоф*, *мршоец*, *мршофци*, *вакоф*, *шакоф*, *секакоф* и сл.

Темниот вокал во турските зборови исто така различно се предава во прилепскиот говор: *беѵар* и *беѵер*, *азар* и *азер*, *бакар* и *бакер* (бакерѣ во поменикот на ман. Трескавец, л. 88^б, Селищев, Македонские кодички, с. 173). Селаните воопшто тешко го изговараат темниот вокал; *каздисам*, *каскандисам*, *кузум*. Интересно е *крсмеш* (*кѵсмеш*), *кршли* (*кѵшли*), сврзано по народна етимологија со *крш*, *кршам*. Турскиот суфикс –*лак* се предава преку –*лак* и –*лук*: *каршилак*, *сефалак*, *соввалук*, *ѵрбсѵаклук*.

ѵ

Оваа самогласка минала во *и*: *бик*, *ви́соко*, *ѵѵстина* *риба* итн. Не се образува ново ѵ по затврднатите *ш*, *ж*

ќ

Совпаѓа со етимолошкото *е* и ги споделува со него во понатамошниот развој истите промени.

Примери: *вѣра*, *дѣдо*, *нѣзе*, *раѣце*, *го̀ре* итн.

ѵѵ

Развитокот врвел вака: ѵѵ > тѵѵ > тоѵѵ. Примери: *бѵѵва* (*бѵѵла*), *волк*, *го̀лѵѵм*, *долг*, *жѵѵлѵѵчка*, *колк*, *сѵѵлса*, *сѵѵнце* (со асимилирано *л*) итн.

И во прилепскиот говор одземка прави зборот *Буѵѵадин*.

Во почетокот на зборот не се развило вокално *л* (ср. *лага*) *ѵѵцнам* (си је *ѵѵцнаф* *ра̀кава*; Велес: *ѵѵцнам*) иде од постарото **хѵѵцнам*.

Указание за времето кога се извршува промената тѵѵ > тоѵѵ ни даваат записите во поменикот на ман. Трескавец. Во записите од крајот на XVII век наоѓаме: *вљѵѵково* 7^б, *заплѵѵжани* 4^б, 7, 9^б; во подоцнежните записи, од 70 – 90 год. на XVIII в., наоѓаме *ол*: *долгавецѵѵ* 55, *Христе Долгановѵѵ* 21^б (Селищев, Македонские кодички, с. 141, 169).

trt

Се забележува образување на самогласков елемент од слаб интензитет пред *p*. Најточно може да се изрази тој преку $t^{\text{т}}rt$: *д^трво*, *в^трба*. Написанието *побарго* (в. Текстови писмо № 4) сведочи дека понекогаш т со својот тембар се налага во свеста. Но, треба да се потцрта: процесот $t^{\text{т}}rt > \text{т}^{\text{т}}rt$ е нов и ограничен, особено пак во селскиот говор. Словното *p*, по точнага констатација на Облак (Сб. Нар. Ум. XI, 568, Мас. St 41) не толку енергично како српското и чешкото, сеуште надделува во прилепскиот говор. Колку за вокалниот елемент пред *p*, тој се развива најлесно во двосложните зборови, кога зад *p* има само една согласка. А пак: *б^трбори*, *в^трсник*, *г^трнци*, *к^трвник*, *с^тт^трм* (така кај Мирчева, ib. б), ми звучи натежно.

Во почетната група *rt-* се развива мал самогласков елемент, но и тука може да се чуе вокално *p*. Самогласниот елемент се слуша зад *p* во *рџка* (носна дупка).

ЗА ДЕНЕШНАТА ВОКАЛНА СИСТЕМА НА ПРИЛЕПСКИОТ ГОВОР

Во вокалната система на прилепскиот говор влегуваат самогласките: *a*, *o*, *y*, *e*, *u*, *p* вокално (покрај кое се развива и $\text{т}^{\text{т}}p$), уште: $e^{\text{а}}$, $o^{\text{а}}$ (За нивниот изговор види подолу на страни 9—10).

Неакцентираниите самогласки не се редуцираат. За некои особени случаи на редукција ќе стане збор подолу.

a

За изговорот на *a* < сек. з во групата — *ар* (*вешар* и сл.) се кажа погоре.

Се што се однесува до таа самогласка засегнува само единични случаи. Вокална асимилација имаме во *ерџица* (ст. сл. *арџь*). При побрз изговор може да се чуе *дака* (покрај *дека*) и *нака* (покрај *нека*).

Имаме: *шрџва*, *но брџда*, *пџорец* (со значење: звонче што се клава на коњ или јагне).

Жџен, *жџлна* (по значење блиско до *жџлен*) не претставува преглас на *a*, ами стои во врска со коренот *жџл-* (ст. сл. *жџлџти*): *жџлна сум за шџа шџмија* = (сакам да ја имам и ми е жал дека ја немам).

Афшой (< *ахшой*) = октопод.

о

Акцентираното *о* е затворено. Во селскиот говор се забележува извесен вид дифтонгизација на *о* под долг акцент во еднословни и двословни зборови: се развива еден мал у елемент во почетокот, кој се слева во еден артикулационен акт со *о*: *ʔóсум*, *ʔóдам*, *дʔóща*, *кʔóга*, *нʔош*, *нʔоф*, *нʔосам*, *сʔон*.

Во трисложните акцентски целини, при краток акцент, дифтонгизацијата обично не се извршува: *ʔореф-орево*, но може да се чуе и *ʔовдека*.

Прилепчани, кога ги имитираат селаните, знаат многу арно да ја исползуваат оваа особеност на селскиот говор. Изгледа, дека вопросната појава е широко распространета во западномакедонските говори. М. Григоров ја бележи за малореканскиот говор (Григоровъ, Говорътъ на малореканцитѣ (мияцитѣ) въ Дебърско, Изв. на сем. II, с. 232).

И во прилепскиот говор се јавуваат прилози со у место крајното *о*: *близу*, *далеку*, *многу*, *малку*, *инаку*, *најолу*, *околу*, *и́реку*, *ш́уку* и др. Имаме *бр́гу* и *бр́го*, *бргобрго*, *ни́шу* и *ни́шо*.

Познати се: *гувѐм*, *гулай*, *дури*, *мирудија*, *ушче*, *улера*.

Во ред примери *о* минува во у под влијание на околните согласки. Особено *м* покажува во таа смисла активност: *викум*, *назорум*, *ничкум*, *силум*, *свѣшрум* и сл; *сум*, *седум*, *осум*, така и во туѓите зборови: *бумба*, *иумиа*, *кумѣндија*, *кумисија*, *кумиѣнија*, *кумиша* (но, овде дејствувала сигурно и народната етимологија). Такво влијание укажува и *ј* (но во примерите што ги приведуваме, најчесто *о* се запазува така): *куј знаи*, *полужнаша*, *полужна*, *суружцаша*, *мејџу Богуружцише*, *осујничај*, *Маркуј кули* (само вака, од Маркови кули), *ласшужцине*. Пред *л*: *окул наокул*, *огул сама*, *дркул*, *мрсул*. Суфиксот *-ош* се јавува во форма *-уш*: *кицуш* (конте, срп. кицош), *пѣсуш* (срп. пасош), *рабуш*, *лигуш*. Други примери со *о>у*: *пѣздер*, *пѣѣук*, *запѣрничаф*, *шабур*, *пѣруш* (<**пѣрхѣшѣ*), *Глигур*.

На вокална асимилација се должат: *ругузина*, *ургулица* (ст. сл. *ҳоржгы*), *угул гол* (покрај *огул*).

Почетното *о* се изгубило во *ругулица* (покрај *ургулица*), *вѣму*, *вака*, *вакоф* – во симетрија со *шѣму*, *шака*, *шакоф*. Понекогаш се слуша *кам* покрај *камо*.

е

Акцентираното *е* е од затворен карактер. И овде се забележува во селскиот говор процес на дифтонгизација:

пред *e* се развива и елемент: *"éла, "éден, с"éла, д"éдо, л"éй, п"éви*.

Зад *e, a, o*; во трисложните акцентски целини *e* се редуцира во *j*: *пóјке* (повеќе), *гојдо* (говедо), *гојдар, гојдарник, клáинец, клáјнец* (клавенец), *дванáјсе, двајсе*, во наставката *еки* за глаголскиот прилог: *бегáјки, носéјки* и сл. Во сег. вр. имаме: *знáјме, знáјше, знáјш, знај*: во имперф; *знáгше, знáевне и знáше, знáјвне, дури знајф* покрај *знáеф*. во активната гл. придавка *забóрајл* и *забóраел*. Се сретнуваат и форми: *úнајш* (об. *úнаеш*), *Оревојц* (об. *Оревоец*), *шргојц* (об. *шргоец*), но само *вдоец*. Импулсот за овој процес веројатно иде од појужните говори.

Асимилација има и во изразот *однó чудо* (многу), од *однó чидо*.

Почетното *e* испаѓа во *зүйштин, зүйка, зүйци*.

и

Вокална асимилација наоѓа место во *идинајсе*.

Почетното *и* кај глаголот *úмам, úдам* минува во *j* во изразите: *кајма* (*кајума*), *шóма, нејдам*.

ЕЛИЗИЈА НА САМОГЛАСКИ ВО ПРОКЛИТИКИТЕ

Во побрз говор сосем е обично исчезнувањето на самогласки од проклитиките пред зборови што почнуваат со вокал.

Од заменските форми: *м'úдри, ш'óшея, г'úкина, в'úзлага* и сл.

Од глаголната форма *ке*: *к'умриш, к'úзлезам, к'óјме*.

Од *да*: *д'úзлезаш, д'úдриш, д'óшам*.

Негацијата *не* се скратува пред многусложните глаголи *шој н'úмира, да н'úзлегуваш, н'óшам*. Пред двосложните акцентот минува на негацијата: *не одам*. Но ако особено логички се истакнува глаголот, тој го запазува акцентот врз себе и може да се изврши елизија: *да не умри* и *да н'úмри*.

Кај предлозите: *на – н'брајне, н'úдолу, н'úгоре, н'арно; за – з'úнаеш, з'умирачка, з'úшре*.

Уште: *ш'úба, н'úба, ш'úба, добр'úшо, ушч'éден, двајс'ú еден, двајс'ú пеш, двесш' и педесе* и сл.

ОБРАЗУВАЊЕ НА ДОЛГИ САМОГЛАСКИ И ДИФТОНЗИ ПО МЕСТО

Загубата на некои согласки во интервокална положба создала услов за секаков вид контракции.

1) Две *и* се стегаат во *и* долго: *коѿви* (< *коѿвиви*), *буриѿ судѿи*. Така се слева и заменската форма *и* со крајното *и* од заповедната глаголка форма: *земи* (*земи и*, *и* = ас. pl), *кажи* (*кажи и*, *и* = dat. sg. f.).

Две *а* во непосреден допир се стегаат во долго *а*: *уба* < *убава*, *ла* < *лава*, *сна* < *снаха*, *ода* < *одаја*. Во 3 л. мн. сег. вр. и имперф. кај глаголите од *а*-група: *беѿа*(ш) < *беѿајаш*, *беѿа* < *беѿаха*. Заменката *ја* (ас. sg. f.) во следните случаи: *оста* < *остај ја*, *нека* < *нека ја*.

За-*оо*-в. малку подолу.

2) Ако имаме *а*, *о*, *у*, *е*, пред *и*, се образуваат соодветни дифтонзи. Тоа е редовно во формите за множина како: *убај* < *убави*, *улај* < *улави*, *жевај* < *жерави*, *ѿердуј* < *ѿердухи*, *ореј* < *орехи*, *лебој* < *лебови*, *двојеј* < *двојеви*.

3) Групата -*оа*- се стега во еден глас, што ги содржи во себе си и двата елемента; тоа е долго, многу отворено *о*, кое може да се изрази преку *о̄*. Таква контракција имаме кај глаголите со основа на *о* во 1 л. ед. и 3 л. мн. сег. вр.: *бро̄ам*, *сшо̄ам*, *бро̄а*(ш), *сшо̄а*(ш). Кај глаголите со аористна основа на *о* во 3 л. мн. *зедо̄а* < *зедоха*, *реко̄а* < *рекоха*, *донесо̄а* < *донесѿа*. Кај придавките и именките од женски род на ова: *го̄шо̄а*, *Марко̄а*, *боро̄а*, *осно̄а*. Кај заменките *шо̄а*, *секо̄а*, (покрај *секоја*), *нико̄а* (покрај *никоја*). Дурѿи и за ср. р. покрај *секое*, *некое* се слуша: *секо̄а* (*секоа ушро* - *добро ушро*), *нек̄а*. Компаративот *ѿс*-*арно* се стега во *ѿо̄арно*. Дека *о̄а* се сфаќа како еден глас, напoлно слeан, покажува и фактот што прилепчани во писмата си го предаваат само преку *о*.

Групата -*еа*- по истиот пат се развива во долго, многу отворено *е*-*е̄*. Примери: *ѿе̄ам*, *ѿе̄а*(ш) *заѿе̄ам*, во 3 л. мн. имф. *носе̄а*, *деле̄а*, *рече̄а*; *Пе̄шре̄а*, *Мӣшре̄а*, *смрде̄а*. Овој глас во писмата на необразовани прилепчани се предава преку *е*: *се смем*, *носе* (*носе̄а*).

Групите -*оо*-, -*ао*-, -*ео*-. Тие се образуваат во многусложните придавки од среден род на -*ово*-, -*аво*-, -*ево*-, откога исчезнало *в*.

Од *го̄шово* се добива *го̄шоо* и најпосле *го̄шѿѿ*. При побрз изговор долгото *о* звучи овде отворено, така што тешко се забележува некаква разлика меѓу *го̄шо̄а* (од *го̄шовѿ*)

и *гошѡ* (од *гошово*). Географските имиња, по форма присвојни придавки од среден род, подлежат на истата промена: *Дѣсѡ*, *Небрѣѡ*, *Крѹшѡ*.

Од *убаво*, *убаво* со асимилација се добива *убоо* и *убѡ*, исто како *гошѡ*. Други примери: *улѡ*, *голѡглѡ*, *зайѹрнѡчѡ*. Прилогот *како* во својата пократка форму гласи *ко^а*, така што звуково совпаѓа со *ко^а* од *кога*; во селскиот говор се употребува уште една форма од *како* – *ка*.

– *ево* > – *еѡ* > – *е^ѡ* > *е^а*. Може да се чуе *Пѣшоѡ* и *Пѣшрѡ*.

Исто и во вакви форми каде што испаѓа *в* од членот – *во*: *врѣме^ѡ* и *врѣме^а*. Треба да потцртаме, дека овие форми не се обични во градскиот говор.

Отворен изговор на *ѡ*, веројатно, од групата *аѡ* при израмнувањето се пренесува и на – *оо* (од – *ово*).

ПРОМЕНИТЕ НА ОДДЕЛНИ СОГЛАСКИ

ЗАГУБАТА НА СОГЛАСКИ ВО ИНТЕРВОКАЛНА ПОЛОЖБА

Најсилно биле подложени на овој процес интервокалните *х*, *в* и *ј*, како што ќе видиме подолу. Овдека ќе се запреме на некои поограничени случаи кои се впрочем познати од другите македонски говори.

д. Кај глаголите: *дѡм* < *дадам*, *клѡм* < *кладам*, *ѹзе^ам* < *изедам*, *д* се запазува само во аорист: *дѡдоѡф*, *клѡдоѡф*, *ѹзе^ѡѡф*. Паралелни форми со и без *д* имаат следните глаголи: *ѡдам*, *ѡдиш* – *ѡ^ам*, *ѡјш*, *лѡдам*, *лѡдаш* – *лѡ^ам*, *лѡ^аш*, префиксалните од *идам*: *ѡјѡдам*, *ѡјѡдиш* – *ѡ^ам*, *ѡјш*, *нѡјдам*, *нѡјдиш* – *нѡм*, *нѡјш*, *ѡјѡдам*, *ѡјѡдиш* – *ѡ^ам*, *ѡјш*. Формите *јѡм*, *јѡш* се обични во полските села, во Прилеп се вели *јѡдам*, *јѡдиш*. Сите овие глаголи во аорист имаат само форми со *д*: *ѡдиѡф*, *ѡјѡдоѡф*, *јѡдоѡф*.

Други зборови со исчезнато *д* се: *Боговѡѡца*, *вѡјѡца* (*вѡдиѡца*), *клѡѡнеѡ* (*клѡденеѡ*), *зѡј сонѡе* (и *зѡјѡѡ* – *сонѡе*), *кај* (*каѡде*), *ѡшѡј* – *ѡшѡј* (*ѡшѡде* и *ѡшѡде* = од двете страни), *ѡшѡнѡјѡсе*, *ѡвѡјѡсе* и сл.

к. Имаме *како* – и *ко^а*, *ка*.

г. *Кога* – *ко^а*, *секогаш* – *секо^аш*, *некогаш* – *неко^аш*, *никогаш* – *нико^аш*, *сега* – *се^а*.

ж. Од *можам* има *можш* и *мојш*, *можеше* и *мојше*; *лајѡца* (од *лајѡѡца*), *лајѡчѡ*.

з. Испаднало во формата *немој* (од *не мози*).

с. *Прѡсѡечѡм* и *прѡѡјѡчѡм*.

Дѡјѡсам и *ѡјѡде* се ограничени на јужните прилепски села, во Прилеп и во северните села се вели *ѡбнесѡм*, *ѡшѡѡде*.

x

Во почетокот на зборот *x* се загубило наполно: *арна*, *ајдуш*, *леј*, *ладно*, *лабаф*, *рана*, *Рисше* Покрај *вашам*, *врлам*, *се валам* има и *фашам*, *фрлам*, *се фалам*.

Во интервокална положба *x* исто тако исчезнало: *Влаинка*, *шиок*, *сна* < *снаха*, *сшре^а* < *сшреа*, *иаулица*, *иердуј* < *иердухи*, *дијанија* < *диханија*. Преодно *v* се развило во: *мува*, *муви*, *Оревоец*, *пазува*, *руво*, *уво*, *сува*, *суви* (според м. р. *суф*), *гравушка*, *гравор* (и *граор*). Мирчев (ib. 12) бележи: *руо*, *уо*, *пазуа*, *муа* и *мува*, но, формите со *v* се веќе многу пораспространети. Може да се уче и *v* билабијално: *чешол*, *крешок*, *ируш*.

Пред и зад согласки во средината, а исто така и на крајот на зборовите *x* минало во *v* (*ф*). Пред согласка: *маврама*, *мафшам*, *чевли*, *мевлен*, *мувлија*, *мавнам*, *јавнам*, *шивнам*, *здивнам*, *обфкам*, *крешка*, *иобшам*, *зедовме*, *зедофш* и сл. Зад согласки: *вешва*, *о*, *и*, *болва*. На крајот на зборот: *врф*, *граф*, *меф*, *сшраф*, *бреф*, *иердуф*, во 1 л. аор. импф. *обнесоф*, *носеф*. Во еднословните именки *v* од нечленувана-та форма се внесува и во зборовите каде што *x* некогаш исчезнало во интервокална положба: *врво*, *врвој*, *граво*, *гравој*. Ретко, од стари луѓе, се слуша: *грао*, *сшрао*.

Значи, во прилепскиот говор не постои *x*. Во туѓи зборови простите луѓе, кои тешко го изговараат *x*, го заменуваат со *k*: *крам* (*храм*), *дрекалник* (*дрехарник*).

в

Загубата на интервокалното *v* е извршена во следните случаи:

1) *биол*, *библица*, *гла*, *глај* (од *глава*, *глави*), *гојдо*, *гојдар*, *гојдарник*, *заол*, *неола*, *иојке*, *чбек*.

2) Во глаголите: *ко^ам*, *кош*, *сно^ам*, *снојш*, *шо^арам*, *и^ре-и^бло^ам*, *и^реи^блојш*, *и^ро^го^рам*, *и^ро^го^риш*, *и^рам*, *и^рајш*, *осшам*, *осшаш*, *исшам*, *исшаш*, да се *забам*, *забајш*, *сиулам*, *сиулајш*, *лигам*, *лигајш*.

Покрај *ко^ам* имаме: *ко^ач*, *нако^ална*, *ко^ачница*; покрај *шо^арам* – *шо^ар*, покрај *одиоам* – *одиор*. Има *со^алка*, но глагол од овој корен денеска не се употребува.

Кога се прашаме, како исчезнало овде *v*, треба да се имаат предвид следните глаголи, каде што тоа, под слични услови, секогаш се чува: *лавам*, *лавиш*, *давам*, *давиш*, *јавам*, *јавиш*, *оздравам*, *оздраваш*, *славам*, *славиш*, *сшавам*, *сшавиш*, *шчавам*, *шчавиш*.

Итеративните глаголи, изведени од *a*-основа со суфикс *-ва* – имаат паралелни форми со и без *v* во наставката:

на̀й̀равам, на̀й̀раваш, на̀й̀раваше – на̀й̀р̄ам, на̀й̀р̄аш, на̀й̀р̄аше
 о̀с̀тавам – о̀с̀та̄м, за̀бавам – за̀б̄ам, ма̀вам – ма̄м, да̀вам – да̄м,
 кла̀вам – кла̄м, кла̀ш, п̄ознавам – п̄озна̄м, п̄озна̀ш. Овде се
 запазува до извесна степен *в*, поради тоа што принадлежи
 кон суфикс со карактерна морфолошка функција. Во 3 л.
 мн. сег. вр. и имф. тоа *в* се запазува секогаш, за да се
 избегне натрупувањето на еднакви самогласки, напр. п̄озна̀-
 ва̀(ш), п̄озна̀ва̀.

3) На овој процес се подложиле некои продуктивни
 наставки кај именките и придавките:

– вина: п̄оло̀јна, ш̄а̀шкóјна, см̄реко̀јна, за̀горóјна, п̄рчóјна,
 уба̀јна. Но: нóвина, п̄ра̀вина, здрáвина.

– вица: ка̀па̀јца, кра̀ста̀јца, ла̀па̀јца, сека̀јца, гла̀јца, воб-
 ица, ја̀ло̀јца, Пешкóјца, Димкóјца, црнѐјца, Рисш̄ѐјца, Миш̄в̄ѐјца.

– вец: ш̄р̀гоец, мр̀шоец, ја̀зоец, воб̄ец, Бла̀гоец, Дб̄ламаец,
 Ор̄евоец.

– ва: црнѐ^а, о̀сно̀^а (гл. сно̀^ам), на̀й̀р̄а (гл. п̄р̄ам), за̀б̄а
 (гл. за̀б̄ам), п̄о̀ш̄с̄та̄ (гл. п̄о̀ш̄с̄та̄м).

– виш: лѐкош̄, вѐчош̄, гла̀сош̄, ж̄а̀лош̄.

– вен: бло̀ен, бóжоец.

– ови, – еви (наставки за множина од еднословните имен-
 ки): дѐнсј, лѐбој, ца̀реј, нóжеј и сл. Крајното *в* испаѓа
 пред наставката за мн. – и: ж̄ѐрај (ж̄ѐраф), п̄скрој (п̄скроф).

Придавките, што завршуваат во м. р. на – ов, – ав, – ев,
 во сите други форми го губат: иóш̄оф: ио̀ш̄о̀јо (од ио̀ш̄овио̀)
 ио̀ш̄о̀^а, ио̀ш̄о̀, ио̀ш̄о̀ј; ула̀ф: ула̀јо, ула̀, ула̀, ула̀ј и т. н. Ова се
 однесува до двословните и многусловните придавки, а ина-
 ку: но̀ф, нóва, нóво, нóви. Имаме и: с̄ирома̀ф: с̄ирома̀јо.

4) Се слушаат форми со исчезнато *в* од членската
 форма, и тие се карактеристични за селскиот говор: ж̄ѐн̄а
 (ж̄ѐнава), дѐца̄ (дѐцава), дѐшѐ^а (дѐшево), врѐмѐ^а (врѐмево),
 ж̄ѐние (ж̄ѐниево).

Зад *и* *в* се чува секогаш: сл̄ива, бр̄лива, бóливач,
 п̄еливан. Единствен збор со исчезнато *в* е ко̀п̄рија, мн. ко̀-
 п̄рӣ.

Дека оваа загуба се извршила во зависност од акцен,
 тот, покажуваат следниве примери: кол̀кава, кол̀ка̀ви – ко̀лка̄
 ко̀лк̄о, ко̀лкај; ш̄ол̀ка̀ва и т. н. – ш̄ол̀к̄а и т. н.; с̄та̀вам, с̄та̀виш
 – о̀с̄та̄м, о̀с̄та̀јш; да̀вам, да̀виш – уда̀м, уда̀јш.¹⁾

¹⁾ В. за ова поподробно во мојата статија „Загубата на *в* интер-
 вокално во западномакедонските говори“, Годишен зборник на Фило-
 зофскиот факултет, Скопје, I.

ф

Формите *фрлам*, *фаџам*, се *фалам* ограничени се на градскиот говор. Другите заборови со *ф* се, до еден, туѓи заемки: *фурна*, *кафе*, *фес*, *марифеџ* и т. н. Дури *фрлам* и сл. може да е внесено од некој друг говор. Зашто инаку, особено во селскиот говор, се забележува отсуство на *ф*. Се вели: *врлам*, *ваџам*, се *валам*, а и секое туѓо *ф* се заменува од *в*: *вурна*, *каве*, *вес*, *маривеџ*, *ваврика*, *вудбал*, *Врџија*, *вренџка кошула*, *вамилија* (и *маммилиа*) и т. н. Во градскиот говор, навистина ретко, може да се чуе: *фнџка*, кое звучи многу „изискано“.

Во *џиџон* (< *фаџон*) имаме *џ* м. *ф*.

ј

Во почетокот на зборот *ј* исчезнало пред *е*: *еден*, *елен*, *есен*, *есеро*, *еребица*. Јотувано се слуша *је(џ)* – 3 л. сег. вр. од *сум*, и *је* асс. sg. f. од *џа*.

Интервокалното *ј* исчезнало во глаголите: *бро^ам*, *сџо^ам*, *кро^ам*, *гно^ам*, *џе^ам*, се *сме^ам*, *живе^ам*, *џам* (*џајам*), *зн^ам* (*знајам*) итн. Исто во 3 л. мн. кај глаголите од *а* – група: *бегај(џ)* < *бегајаш*, *вика(џ)* < *викајаш*.

Обично не се развива *ј* пред *е* во случаите како: *бсџаен*, *забораен*, *џрагеше*, *блоен*, *џргоец*. Затоа се можни формите како *џргојц* и сл.

Каде што се пази *ј*, тоа е од факулгативен карактер. Така во групата *ија*: *ракија*, *ракија* и *ракиа*.

Во заменките од ж. р. *моја*, *џвоја*, *своја*, *која*, *ј* се пази секогаш. Но имаме: *џаја* и *џа*, *некоја* и *неко^а*, *секоја* и *секо^а*, *никоја* и *нико^а*. *Ова*, *она* е веќе многу пообично од *оваја*, *онаја*; исто и *не^а* (асс. sg. f.) од *неја*.

Интересни се примерите – *да ја* (*дај ја*), *клаја* (*клај ја*); *бсџај* (*бсџај ја*), *џурка* (*џуркај ја*). Јасно е, дека *ј* се губи полесно во слоговите пооддалечени од акцентот (ср. и *која*: *секо^а*).

Од *бсџај* и се добива *бсџај* кое се разликува по својот силен акцент од заповедната форма *бсџај*.

Зад *и ј* се асимилира на полно, ако се наоѓа пред (*чиј*), согласка или во крајот на зборот: *авлиски*, *комшиски*, *чи џи* – *џиџе*, *џзми се* – *џзмије се*.

S

Во деklinацијата старото \underline{s} се заменува во прилепскиот говор од z : *но̀зе, бла̀зе, др̀узи* (од *друк, дру̀га*).

Се забележува распространување на \underline{s} под определени фонетски услови.

1) Во групата zv —: *svéзда, свер, свáница, свéчам, свíска, свбóнец, с́уни* (свони).

2) Јасна е тенденцијата да се развива \underline{s} зад сонантите. Зад n : *íánsало, бáлнса, jánsа, брónса, бeнсин, мрáнсулец, мýнсосам, мáнсер* (пушка мамзерка), *шолкýнса, малкýнса, шрошýнса*. Зад l : *сóлса, сóлси*, (поретко *сóлзи*), *мóлсам, дбóлси* (мн. од *дом, а, о*). Зад r : *шéвсуia* (покрај *шерзија*).

3) Примерите *éбса, белéвсуja* го илустрираат приминувањето на $z > \underline{s}$ зад звучна експлозивна согласка.

4) Коренот *зър* — (ст. сл. *зъркѣти*) се јавува како *сп* —: *ср̀чки* (очи), *ср̀цала* (очила), *на̀спам, са се обспам, се обспрам, с̀вока, ѓрб̀супка*.

5) \underline{s} се наоѓа уште во следните зборови: *су̀ш, с̀удам, с̀удар, сéмнам, ѓсемна́м, се ѓрб́севам, ѓрб́сефка, е́сеп* (и *éзеп*). Во заемките: *сéвiар, с̀уври, ѓ́сур, Сáка, Сáна, Сакáвија*.

6) Во *одсади, се одсивам*, откако се развила африката, пак се востановило d од префиксот, повеќе како извесна пауза. Имаме *бснáм* (од — *знáм*: *ош страф се обгледаф — бснаеф*). Не е така изразито образувањето на s во случаите како: *бдзаш́нам, бдзема́м, на́дзема́м*.

ж > v

Овој преод, карактеристичен за српскохрватскиот јазик, се среќава во следните зборови: *дури, зар* (заже), *баре(м) нéбаре, ша́кѓ́гер* (срп. *шакођер*).

л, л'

Прилетското $л$ е веларно. Во извесни случаи тоа може да се чуе дури како y : *шоуку, коуку*. А пак $л'$ е полумеко, еднакво по изговор со $л$ пред $и, е$.

Во прилепскиот говор најдоследно е изразена тенденцијата за отврднување на мекото $л$. Тоа се пази како полумеко $л'$ во *ѓл'áчка, ѓл'áчкóсувам* (срп. *ѓл'áчка*) и во коренот *люб* —: *л'убоф, л'убовник, Л'уде* (може б \grave{a} како заемка од црковниот јазик). Инаку, денеска насекаде место него имаме тврдо $л$: *клуч, клун, блу́јам, ѓлу́кам, лу́ге, лу́лам, нéдела, ка́дела, ѓбш́ела, Бѓшóла, сéланец, учиш́ел, сол* итн. Полумекото $л'$ се наоѓа уште во *ѓл'áка* (преобразувано од *ѓра́ка* — срп. *ѓра́кка*), *Мѓл'ан* (обично *Мѓлан*) и во ред туѓи

зборови: *шел'*, *пел'ше*, *бол'ме*, *пел'уш*, *Сул'о*, *ил'а* итн. Во нашата транскрипција никаде не означуваме особено полумекко *л'* пред *и*, *е*: *л'ивада*, *л'едина*.

Епентетското *л* не се запазува: *зѣмја*, *нашоен* (единичен пример е името на селото *Годивле*), ниту се развива во случаи како *сноије*, *гробје*, (срп. *сноиље*, *гробље*).

Групата – *љы* – дава – *л'ј* –: *крил'ја*, *зел'је*, *вѣсел'је*. Таков изговор имаме уште во: *ил'јада*, *зил'је*, *дал'јан*, *Сил'јан*, *лил'јак*, *поб'јак*, *поб'јанец*, *копил'јак*. Мирчев (ib. 16) пишува *крил'а*, *ил'ада* и *босил'ок*, но всушност во овие два случаја имаме различен изговор: во *босил'ок* само полумекко *л'*, а во *крил'а* јасно се одделуваат *л'* и следодното *ј* – *крил'ја*. Изгворот на помладите е повлијан овде од српскиот јазик (таму *зеље* и сл.). Простите луѓе го предаваат српското *љ* преку *јл'*: *кајл'ачи* (каљаче), *објле* (боље).

н'

Старото *н'* затврднало: *нива*, *него*, *нему*, *нида*, *оган*, *пјусина*, *робинка*, *вишна*. Тоа се пази уште во: *кон'*, *пѣн'ушка*, *бан'а*, *Благун'а*, во итеративните глаголи со суф. – *ја* –: *добган'ам*, *мен'авам*.

Ново *н'* се развива од групата – *њи* –:

1) – *ње* > – *не*: *беган'е*, *шепан'е*, *носен'е*, *сирен'е*, *камен'е*, *шрн'е*, *плагнин'е*, *годин'е*.

2) – *ња* > – *на*: *свин'а*, *свин'и*, *камен'а*, *пилин'а*, *прасин'а*, *имин'а*. Од **мдњја* имаме *молна*, *молни*.

3) *пѣна* е образувано според *се пѣн'ам*. Со *н'* е и *срн'а*.

Во прилепскиот говор е извршена промената *н' > јн*: *којн*, *којни*, *бајна*, *бѣгајне*, *шепајне* и сл., *камејна* итн. Се слушаат понекогаш и компромисни форми: *којн'ише*, *бѣгајн'е*. На антиципација не се подлага *н'* зад *и*: *свин'а*, *плагнин'е*, но имаме *пблин'а* и *пблина* (затврднувањето станало овдека сигурно при антиципацијата). Формите со антиципирана мекост преовладуваат решително, особено во говорот на младата генерација.

Овој процес е засведочен во записите на ман. Слепец од 1780 г. со формите: *коини* (Селищев, Македонские кодики, 56), *имајнето* (ib., 91).

к, џ

За праславјанските групи **tj*, **dj* во најголем број примери имаме замена *к*, *џ*.

Во прилепскиот говор овие гласови се слушаат со различни фонетски варијанти од палатални *к* и *џ* до звукови со значителна фрикација. Втората варијанта се јавува особено јасно изразена зад антиципираното *ј*: *цвѣјке*,

нојке, лујге. Д. Мирчев тврди, дека горните консонанти звучеле еднакво со секое *к*, *з* пред палатална согласка (ib. 14). Ова може да е точно за велешкиот говор: во прилепскиот говор има јавна разлика меѓу напр. *к* во *маки* и *к* во *гаки*, или *г* во *лаги* и *з* во *лази*.

Една иста личност изговара ту меко *к*; *г*, ту *к*, *з*. Формата *ке* многу пати се слуша дури како *ке*. Во писмата, приложени во крајот на оваа работа, се среќаваат написанија со *ћ*, *к* и *ч*, што исто така сведочат за постоеќото разновидност. Поретко може да се чуе *ј* место *з*: *лује*, *шјуи*. Редовно е *прејеска*, *прејска*, покрај *прејеска*.

И кај *к*, *з* се врши антиципација на мекоста: *куќа*, *двјќан*, *цвјеќе*, *лајза*, *вејзи*. По обратен пат од *појке* (< *појке*) се образува и *поке*. Овие форми се многу пообични. Кај најмладото поколение се забележува дури понатамошен развиток *јк* > *јч*: *цвјеќе* и сл.

**tj* = *к*: *божик* (обично *божик*, каде што влегува суфиксот -*ик*), *веке*, *појке*, *вјека*, *гаки*, *гакерс*, *домакин*, *куќа*, *покуќнина*, *дека*, *мека*, (*мекава* - снежна бура), *смека* (пречка: *смекише* се по лујешо), *нок*, *ноке*, *нокевам*, *синока*, *нокви* (срп. *наџве*), *п'ака* (срп. *праќа*), *сваќа*, *свеќа*, *сиреќа*, *сирекен*, *керка*, *жуш* (*Тој имал шаќва жуш*). Ср. Leskien, Serb. gram. 40: *čud* Naturell = **tjudь* abg. *študь*, *ке*, *некум*, (*некам*), -*јки* (наставка за глаголските прилози). Освен тоа наоѓаме *к* во итеративните глаголи, изведени со наставката -*ја* -, -*јава* - од основа на *ш*: *ваќам*, (*вашам*), *п'аќам* (*п'ашам*), *п'раќам* (*п'рашам*), *вјеќам* (*вјевам*), *прев'рќам* (*превршам*).

dj = *з*: *веѓа*, *меѓа*, *меѓу*, *преѓа*, *преѓе(ска)*, *рѓа*, *рѓосам*, *саѓи*, *Саѓинко* (име на вол), *шакуѓере* (исто така), *шуѓ*, *а*, *о*, *и*, *шјуѓина*, *шјуѓинец*, *уѓе* (хрв. *жде*, во изразот: *нека ши је уѓе*), во зборовите како *граѓанец*, *писанец*, *овијанец*, во итеративните глаголи: *гаѓам*, *погаѓам* (*погодам*), *раѓам* (*родам*), *наоѓам* (*најдам*), *обвоѓам*, *звоѓам*, *виѓам* (*видам*).

Заменилите *шч* (*шш*) и *жц* (*жд*) се среќаваат во помалку зборови:

**tj* = *шч* (*шш*): *горешчина*, *машче^a*, *машченица*, *мошне*, *помош*, *олошки* (се среќава многу ретко, обично се вели *емиш*, но од стари луѓе сум чул: *мисла ми је за олошки*), *пашчерка*, *пешчера*, *п'ешка*, *свешник* (некогаш по селата ја клавале борината во „свешник“ и така вечерно време ја осветлувале куката), *сношчи*, *п'машциф* (ст. сл. парт. *имжштъ*), во наставката -*шко*: *јагнешко месо* (срп. *јагњеће*), *п'илешко* (срп. *пилеће*).

**dj* = *жц* (*жд*): *кражба* (се употребува ретко), *нуѓца*, *поп'режен*, *поп'режна*, *п'ослежен*, *п'ремреже* (премеждие: *шо премрежина сум исп'рал!*).

Замената *шш*, *жд* се среќава во следните топографски називи во Прилепско: *Кривогајшчани*, *Пешишале^а*, *Пешчерица* (месност), *Госширажни*, *Саждб* (ср. Селищев, Диалектологическое значение македонской топонимии, Сборникъ Милетичъ 1933, с. 29–46). Со *к* е *Дарооик* (месност и вода до с. Варош).

к и *џ* се образуваат од групите – *шџј* – и – *дџј* – :

– *шџј* – = *к* : *браќа*, *шреки*, *шреќак*, *цвџе*, *брџе* (*бруш*), *пваќе* (*пваш*), *рабоке*.

– *дџј* – = *џ* : *лаџа*, *луџе*, *ливаџе*, *ограџе*. Има случаи каде што тоа јотување не се извршува: *шреки* и *шрџи*, *вџе* и *водје*.

За *к*, *џ* во туѓи зборови ќе приведеме овде по неколку примери: *кејчани*, *кејчани*, *коше*, *дџан*, *џаол*, *џубре*, *каџер*, *баџи*, *баздриџан*.

шч, жџ

Покрај овие групи во прилепскиот говор се среќаваат и *шш*, *жд*, но поограничено.

шч (*шш*): *гушчер*, *клешчи*, *пшшчам*, *вошчин'е*, *пршшчам*, *шчшчам*, *шчшча*, *огнишче*, *бунишче*, *гобшшча* итн. Се разбира, скоро исклучиво: *шшри*, *шшрба*, *шшрк*, *шшркоцвџе*.

жџ (*жд*): *дбжџо*, *дбжџеј*, *луџџо*, *нуџџа*, *муџџе*, *брџџи*.

Заменката што се јавува во форма *шчо* (*шшо*), а уште почесто *шо*. Слично имаме *јше* (покрај *јшче*), *шом* (покрај *шчом*). Понекогаш се слуша и: *нешо* (*нешчо*), *бунишше* (со долго *ш*). Обично е *ошшина*, *ошшнари*.

СОГЛАСКИТЕ ВО КРАЈОТ НА ЗБОРОТ

ш, *д* на крајот исчезнале во следните зборови: *посша* (< *посшаш*), *пашра* (< *пашраш*), *госшо* (< *госшод*), *нашре* (*нашред*). Првите два збора го изгубиле *ш* прво во членуваната форма: *пашрашша* > *пашраша*, *посшашша* > *посшаша*, та потоа како нечленувани форми се сфатиле: *посша*, *пашра*. За *госшош* (*госшод*) наполно е можен ваков развигок: завршокот – *ош* се разбрал како член, и потоа *ш* исчезна о како и обично во членуваната форма. Навистина, денеска *госшо* се разбира како членувана форма, така што понекогаш може да се чуе и *госш*: *Шб прај шој госш!* На оваа определеност се должи и специјалната употреба на *госшо* покрај *бок*, што се употребува само во изрази. Извесно значење може би има овде изразот *госшо да чува* каде што *д* се слеало.

Во крајот на зборовите звучните согласки стануваат безвучни: *леј*, *сnek*, *навош*, *маш*, *пбкроф*, *мрас*. Но, зад *л*

согласката си ја запазува својата звучност: *вдолу, дол* (не е обично *долк*). Се слуша *бору*, но *џрф* и сл.

Мешање на етимолошките звучни и безвучни согласки, поради горната промена, се забележува во следните примери:

1) безвучна место звучна: *врнеш, врнешо* (и *врнежо*), дури *врнешливо, грмеш, грмешо, џрдеш, џрдешо, џрдешница*;

2) звучна место безвучна: *симиш, симидо, симиди, болес, болезва, болези, џакос, џакози, мирис, миризо, миризлиф, адрес, адресо, Борис, на Бориза*.

ПРОМЕНИ ВО СОГЛАСНИТЕ ГРУПИ АСИМИЛАЦИЈА НА ЗВУЧНИ И БЕЗВУЧНИ СОГЛАСКИ

Прогресивна асимилација се врши кај *в* кое минува особено зад *с*, во безвучна согласка блиска на *ф*: *сфека, засфирам, бшфорам*. Но, во свеста на зборуващите оваа промена не се сознава (затоа во примерите не ја одбележуваме). И инаку се забележува поголем етимолошки усет за *в*, таму каде што тоа пред безвучна согласка и во крајот на зборот потемнува. Во писмата на прилепчани ќе најдеме *фчџра* и *вчџра*, *фсџбоша* и *всџбоша*, но секогаш на пример *шџско, нџско*.

ПРОМЕНИ ВО ПОЧЕТНИТЕ ГРУПИ

1) Почетната група *чр* – се заменува во прилепскиот говор со *џр* –: *џрф, џрн, џрвен, џрџам, џрџка, џреј, џрејна, џрево, џреша, џресло* (на плуг). Дури за чврстџ имаме *џвс, џврста*.

2) *в* исчезнува во следните групи: *вс* –: *се* (все: *вџден, вџсџаш*), *секој, сешчо, секако, сејде, смрџено* (од *всмрџено*), *се смрџе*; *вз* –: *зџмам* (и префиксирано *џбзџмам*), *зџвиџам* (срп. узаврети), *зџиф*; *вш* –: *доџца, доџец* и *вдоџца, всџец*; *вч* –: *чџра* и *фчџра*.

3) *с > ш* (понатаму *ч*, в. с. 21): *чкрџам, чкрџлџ, чкрџе* (срп. скорав), *чкрџи, чкрџам* (и *скрџам*), *чкрџлаф, чкрџлиџа, шкрџам*; овде ќе го приведеме и *јашџрејче*.

4) *внџше* и *нџше*: *мноџу* и *ноџу*.

5) *глџшо < длџшо*; *злџдок < длџбок*; *имџчам < инџчам*.

6) *жв – > џв* –: *џвџкам, џрџџам, џврџкам, џбџрџкам, џван*

ПРОМЕНИ ВО ГРУПИТЕ ВО СРЕДИНАТА НА ЗБОРОТ

1)* Две еднакви согласки во непосреден допир најчесто се асимилираат во една. Тоа е чест случај кај глаголите образувани со префикс: *џсџинам < из – сџинам, џсџам < из – сџа* (*в*) *ам, џсџам < из – сџам, џсџнам < из – сџнам, џсемнам < из – сем*

нам, *васиѿам* < *роз-сиѿам*, *расечам* < *раз-сечам*, *одѿм* < *од-да(д)ам* (*одавник* = *предашел*). Во други случаи границата меѓу префиксот и глаголот се чувствува: *ѿззобам*, *ра̀зземам*, *на̀ддавам*, *ѿббдавам*, *о̀ддела́м*, *о̀шшурам*, *о̀шшишам*. Двете согласки се изговараат како една продолжена. Ако се изврши овде опростувањето, ќе се затемни значењето на глаголот. Опростување имаме и во следните зборови: *одамна*, *бесшра̀мница*, *свѿден* (свет ден), во броевите *ѿдесе*, *деведесе*. Две ш еднододруго стоат во *о̀шшуко* (по аналогија и *о̀шшук*), во редните броеви: *ѿѿшши*, *десеѿшши*, *ѿѿна̀ѿсеѿшши* и сл.

2) з од *без*, *из*, *раз* во сложенки пред *ш*, *ж*, *ч*, *ѿ* минува во *ш*, *ж*. На пр.: *бѿшческа*, *ѿшчешлам*, *ѿшчекам*, *ѿжѿврка́м*, *ра̀ширам* (*раш-ширам* < *раз-ширам*), *ѿжжена́м* (*изжена́м*). Од *раз-јужи* станува *ра̀жжужи* (*се ра̀жжужи* = снегот се топи).

3) *о̀ѿѿрвин* < *о̀ш-сѿрзин*, *о̀ѿѿкраја* < *о̀ш-скраја*, *о̀ѿѿријам* < *о̀ш-скријам*, *за̀ѿѿкријам* < *за̀ш-скријам*. Во некои вака образувани форми пак се востановува, како пауза, д од предлогот: *сѿрѿѿѿцело* < *сред-село*, *о̀шшѿрѿѿеди* < *од-сѿрѿѿеди*, *ѿо̀ш-ѿедлам* < *ѿод-седлам*. Паралелно нешто гледаме во *одсади*, *се одсивам*.

4) Групите *сѿ*, *шѿ*, *сч*, *шч* даваат *ѿѿ* (< *вѿ*): *ѿра̀ѿѿѿи* < *ѿрасѿѿи*, едн. *ѿрасѿѿѿ*, *ма̀ѿѿѿа* < *мас(ш)ѿѿа*; *глу̀ѿѿѿи* < *глушѿѿи*, едн. *глу̀шеѿѿ*, *кру̀ѿѿѿи* < *крушѿѿи*, *ко̀ушеѿѿ*; *лѝѿѿѿе* < *лис(ш)ѿѿе*, *кр̀ѿѿѿе* < *крс(ш)ѿѿе*, *ма̀ѿѿѿе* < *масѿѿе* (дем. од *ма̀ска*), *гро̀ѿѿѿе* < *гросѿѿе* (дем. од *грос*, *гроздо*), *гро̀ѿѿѿе* < *грошѿѿе*, *шро̀ѿѿѿе* < *шрошѿѿе*, *во̀ѿѿѿе* < *вошѿѿе* (*во̀шка*), *но̀ѿѿѿе* < *ношѿѿе*. Од стари луѓе може да се чуе во селскиот говор и: *ѿѿѿекам*, *ѿѿѿѿѿи*, *камен бѿѿѿенѿѿ*, *ѿвсемнам* (в. т. 2).

Пред африкатите прво се развило *х*, кое што во нашиот говор минува во *в* (*ѿ*). Во поменикот на Трескавец наоѓаме написанија *рѿсѿи* 10 и *рѿѿѿи* 73⁶, денешното село *Рѿѿѿѿи* (Селищев, Кодики 141).

5) Групата *вн* во извесен број примери минува во *мн* *гла̀мна*, *одамна*, *ра̀мна*, *о*, *и* (и *ра̀меѿ*), *ра̀мнина*, *о̀гламник* *кр̀мнак* (и *кр̀внак*), *ѿлѿмна* (обично *ѿлѿвна*). Во почетокот на зборот истата промена се извршува во *мнук*, *мнѿка*. Слична асимилација има во *дѐмна́м* (од *дѐбнам*), *сѐмна́м* (од *сѐбнам*). Обрато: *си́бнам* *ѿо̀крај си́мна́м* (сѿнѿти).

Имаме *нѐмѿѿе од нѐбѿѿе*. По дисимилација: *на̀чма́м*, *на̀чмишѿѿ* од *начнам*, *начниш*.

6) За метатеза можат да се наведат примерите: *о̀ло̀мнани* < *о̀номлани*, *кр̀тале*, *се кр̀шала́м* (покрај *шр̀кала*, *се шр̀кала́м*), *галибардо* (црвена боја).

7) Покрај примерите како *мо̀лзам* (од *мо̀лзам*) и сл. – *ѿо̀лѿѿѿѿ* (од *ѿо̀лѿѿѿѿ*), *до̀лу*, *ѿро̀до̀лѿѿам* (*до̀лѿж* -) јасно по-

литературно влијание горе-долу образованите луѓе употребуваат само *-сѣво*.

13. *Пѣтроен, Мѣтроен, Крѣстоен, Гурѓеен, но Дуовден.*

14. *шѣздесѣт > шѣјесе.*

15. Вметнато *ш* имаме во групата *ср*, а *д* во *зр*: *сѣрам, сѣрѣде, сѣрѣка, сѣрѣчка*; *здзел, ѓздрѣ^{ан}, бѣздриѣан*. Сум забележил и: *сѣрабѣшила (с-рабѣшила) издрѣниѣа (из-раниѣа)*, но вакви случаи не се обични. За обратни појави сведочи *ѣсер, ѣсва, ѣ* (обично *ѣсѣр* или *ѣсѣар*).

16. Групите тешки за изговор се упростуваат по познат доста начин:

сѣл > сл: ѣбѣслан (ѣбѣсѣлам).

сѣн > сн: жѣлосна, ѣ, и. Одовде и жѣлосен; мѣлосна ѣ, и — мѣлосен итн.

скл > сл: ѓзислиѣ.

сѣк > ск: ѓскѣм (из-шкаѣм).

сѣј > сј: лѣсје, рѣсје, јѣсје, рѣсѣанин.

здн > зн: ѣрѣзна, ѣ, и — ѣрѣзен.

здј > зј: грѣје.

ждн > жн: нѣжна, ѣ, и — нѣжен.

*шкн > шн: вѣшнам (од вѣшкнам итер. пак без *ш*: вѣшинам), зѣшнам — зѣшинам.*

Уште: *ѣбѣсрѣче < ѣбѣсрѣше, дѣбѣче, дѣбѣѣчи* (ср. *дѣбѣшоц*), *крѣѣче < крѣше, но и: грѣше, ѣшечи*.

ПРОМЕНИ НА СОГЛАСНИТЕ ГРУПИ ВО КРАЈОТ НА ЗБОРОТ

Во крајот на зборот се губат *д, ш, ч, ѣ*, во групите, *-сѣ, -зд, -шч (шш), -жѣ (-жд)*.

- *сѣ*: *бѣлес, глѣдѣс, лѣдѣс, млѣдѣс, рѣдѣс, свѣс, мас* (и сите други форми што се образуваат од овие именки се без *ш*: *бѣлѣзи, рѣдѣси, масѣва, мас-мѣшо, ѣрс-ѣрсѣшо; ѣрос-ѣросѣша, влѣкнес-влѣкнесѣша, ѣврс ѣврсѣша*).

- *зд*: *грѣс-грѣсѣдѣш, бас* мн. *бѣзје* (ср. *зѣбѣзѣдило*).

- *шч (-шш)*: *ѣриш (ѣсѣришѣам), вѣш-вѣшѣа, ѣ, и*.

- *жѣ (жд)*: *дѣш-дѣшѣѣ, глѣш-глѣшѣѣ*.

ЗА АКЦЕНТОТ

Акцентот е типичен западномакедонски, кај многусложните зборови врзан за третиот слог од крајот.

1) Удолжено се изговараат еднословните зборови, а исто така акцентираниот слог во двословните: *ѣаш, вѣда*. Третосложниот акцент е силен и краток: *вѣдаѣша*. Спомна-

тото удолжување особено јасно се забележува во говорот на селаните, кои воопшто зборуваат побавно. Во врска со него стоат дифтонгизациите на *o*, *e*. Се забележува разликата меѓу прилепскиот изговор *йаџ* и велешкиот *йаџ*.

Под третосложниот акцент се скратува \bar{o}^a во *коб^ачница* (*ковачница*), *коб^ачница*: *нако^ална*. Разликата во должината може да се почувствува во вакви споредби: *еден йовој*: *йеџ йовој* (контрахирано од *йовои*); *не знам, што знам*: *не знам што знам* (*знам* < *знајам*). Прави впечаток удолжувањето на предлозите во случаи како: *на йаџ, за вас*: *на село, за него*.

Стегнатите форми: *деној, лебој, ножеј, ореј, жевај* и сл. имаат силен акцент. Заповедните форми *бштај* (*бштави*) *напрај* (*направи*) се образувани по аналогија на *живеј, беггај*. Во 3 л. сег. вр.: *бштај, напрај*. Имаме: *лајца: лајцаџа, глајца: глајцаџа, џолојна: џолојнаџа, убјајна: убјајнаџа, секајца: секајцаџа*.

Нема никакво сомнение, дека удолжувањето се јавува во ново време, откако се развила третосложната акцентуација. Причината треба да лежи во внатрешното чувство за ритам во реченицата. Така по квантитет се доближуваат едносложните и двосложните до третосложните акцентски целисти.

2) Двосложните вокативни форми се изговараат секогаш со долг краен слог: *женџ, синџ, Коста, Стојан*: *Стојане*. Факултативно удолжување, се разбира, може да има и во многосложните вокативни форми: *Стојанџ* и сл.

3) Интересен е акцентот во народните песни, како што ги рецитираат стари луѓе. Таму често се нарушува акцентуацијата на говорниот јазик, за да се запази основниот ритам на песната.

На пример:

Кинисале син и мајка,
ке одаја лепа црква,
лепа црква; манастира.
Обросила ситна рбса,
наросила син и мајка итн.

Трохеите, што преовладуваат по цезурата, се налагаат како основна стапка во песната, та и четирисложните целисти со акцент на третиот слог од крајот се распаѓаат на два трохеја: *кинисале* м. *кинисале*, *ке одаја* м. *ке одаа* итн.

И ДЕЛ:

ЗА ФОРМИТЕ (СО БЕЛЕШКИ ЗА НИВНАТА УПОТРЕБА)

ЧЛЕНОТ

Членот е троен: 1) - *о(ш)*, - *ша*, - *шо*, - *ше*, за определување на воопшто познати предмети: *чоekoш*; 2) - *оф*, - *ва*, - *во*, - *ве*, за посочување на блиски предмети: *чоekoф* (овој овде), и 3) - *он*, - *на*, - *но*, - *не*, за пооддалечени предмети: *чоeкoн* (оној онаму). Не е обично да се каже на пример: *дај ми ја кнiгaвa*, затоа што тој предмет се наоѓа веќе под твој дофат, ниту пак: *нa ши ја кнiгaнa*, затоа што не може да подаваш предмет оддалечен од тебе.

Членот - *оф* може да се употреби и кога станува збор за предмет, што не е налице, и како таков не може да се посочува во пространството, а ми во разговорот претставата за него станала така блиска, да се проектира како самиот предмет: *Шo да сe ѓрај со чоekoф?* (Тој човек во моментот не се наоѓа тука, но им е добро познат на оние што зборуваат и како да го гледаат). Особено во прикаските ако дејството се претставува сликовито, како да се развива пред наши очи, често се употребува овој член.

Општоопределителниот член се јавува во машки род како - *о* и - *ош*. Формата - *о* денеска решително надвладува. Ако се има предвид состојбата на западните македонски говори, што знаат само за - *ош*, лесно е да се прими дека - *о* се јавило овде како влијание од јужните говори (во костурскиот и леринскиот говор се употребува само - *о*).

ИМЕНКИТЕ

ИЗРАЗУВАЊЕ НА ПАДЕЖНИТЕ ОДНОСИ

Ке приведам неколку случаи за тоа како се заменети некогашните синтетични падежни форми.

1) Партитивен генитив се предава со општата падежна форма која се присоединува кон зборот што означува дел од нешто: *мнбу лeй, кiло пчeница, каца сiрејне, една кошница јајца*.

2) Генитив за место и време: *сiредe зима, сiредe море, на крај грaдоф, на крај свeшо, на врв пiланина, сiрeш нeдела, од крај време, на крај година*.

3) Објектен генитив: *шyшун бeрејне, боајне нивeшо пeсни пeејне, пaри збиpaјне, глa мiјајне*.

4) Посесивен генитив (на прашање од кого?) со помошта на предлогот *од* и општага падежна форма: *од Милана дeдошо, ош Кoсша ниваша, ош Пeшрeфци кyкаша, кaйаша од*

браш ми, палтото од мајсторо. Конструкции како: *на Милана браш му, на сирнина вчуќ је* и сл. се всушност од стариот посесивен датив, кое го покажуваат и заменските форми *му, је*. Инаку, состав со *на* се среќава многу ограничено: *царо на мувише, домаќино на куќаша*.

5) Датив се изразува со *на* + *casus generalis*: *му рекоф на чојко, му вкнаф на дешешо*. Секогаш, кога именката е членувана, или по некој друг начин потцртана, покрај конструкцијата *на* + *cas. gen.* идат кратките лични заменски форми, што стоат пред глаголот: *је рекоф на жéнаша, му рекоф на маш*. Се разбира, истото е и кај личните именки: *му кажаф на Пешка*.

ИМЕНКИТЕ ОД МАШКИ РОД ЛИЧНИ И РОДБИНСКИ ИМИЊА

Имињата на машки лица се подредуваат во четири групи: 1) на согласка: *Сшојан*, 2) на *е*: *Пешре*, 3) на *о*: *Велко*, 4) на *а*: *Косша*. Трите први групи, покрај номинативна и вокативна имаат уште една општа форма, како што се покажува во следните примери: 1) *Сшојан, од Сшојана, на Сшојана, го видоф Сшојана, Сшојане (и Сшојан)*; 2) *Пешре, од, на Пешреша, Пешреша, Пешре*; 3) *Велко, од, на Велка, Велка, Велко*. Но, во градскиот говор, се слуша веќе и: *му дадоф на Сшојан, го видоф Мице*. Општата форма за множина од личните имиња се образува со наставките -*офци*, -*ефци*: *Сшојанофци, Пешрефци*. Овие форми се употребуваат како фамилни имиња. Ако пак се однесуваат до неколку имењаци, тие можат да се употребат и членувани: *многу Пешрефци има село наше; ние, Пешрефциве, оќа сол јадиме*. Во едниња имињата се членуваат во вакви изрази: *еба ши (му), или нашема ши (му) Сшојано, Здравешо, Николаша*.

Слично на машките се деклинираат и родбинските имиња: 1) на согласка: *браш, брашучеш, дeвер, зеш, маш, син, свeќор, шешин*; 2) на *е*: *вуче, шаше, чиче*; 3) на *о*: *вучко, дeдо, сшриќо, шашко, чичко*; 4) на *а*: *шурa* мн. *шуреј*.

Именките под 2) се деминутивни образувања со силен израз на интимност, и се однесуваат само до првото лице. Во субјектна служба тие, како вистински сопствени имиња, не се членуваат. Именките под 1) секогаш се придружуваат од енклитични присвојни заменки: *на мажа ми, од боаша си, го нашол сина си* и сл. Тие на -*о* можат да стоат без присвојна форма, ако се однесуваат до првото лице: *го видоф шашеша (или шашка ми)*; така имаме само: *го видоф шашеша* (никогаш: *шашеша си*). Во вокатив и мн. именките на *е, о*

наполно се согласуваат со личните имиња: *ша̄шѐ, с̄шрӣкѐ, ша̄шѐфци, с̄шрӣкофци*; а именките пак на согласка се владеат исто како и сите други именки од машки род.

Упростувањето на деклинацијата кај родбинските имиње е многу посилено отколку кај личните. Многу е обично на пр. *на бра̄ш ми, на ша̄шко је*. Кај некои од нив последните форми надвладуваат, а тие се: *бра̄шучеш, дѐвер, свѐкор, чичко, нунко*.

Како личните имиња се деклинираат и *чо̄к, бок, го̄спо̄ш, го̄бол*: *од бога, до го̄спода, на чо̄ка, со го̄бола* (обично со *го̄оло*).

ДРУГИТЕ ИМЕНКИ ОД МАШКИ РОД

Останатите именки од машки род имаат, покрај општата форма во едн. и мн., уште вокатив во едн. и остаток од некогашната дуална форма, што се употребува со броевите: *вол, во̄ле, во̄лој, шрӣ вола*.

ВОКАТИВ ВО ЕДНИНАТА

1) Именките на *ж, ч, н'* (*јн*), образуваат вокатив со наставка -у: *ма̄ж̄у, ја̄дачу, ше̄пачу, ко̄јну*.

2) Оваа наставка се претпочита и кај именките на *к, г*: *бӣку, во̄лку, смѐку, ослей̄нику, обес̄нику, шрес̄на̄шику, чо̄еку* и *чо̄ече, бе̄гу, бе̄жѐ, вра̄гу* (обично *вра̄жѐ*). Само: *бо̄же, дрӯжѐ*.

3) Кај именките на *с, з* имаме пак -у: *џѐсу, га̄зу*.

4) Од *свер* само *свѐру*.

5) Кај другите еднословни зборови од машки род вокатив може паралелно да се образува со наставките -у и -е: *сва̄ш̄у - сва̄шѐ, бра̄ш̄у - бра̄шѐ, зѐш̄у - зѐшѐ, во̄лу - во̄лѐ, кра̄лу - кра̄лѐ, ца̄ру - ца̄рѐ*. Но само: *џо̄џѐ, кумѐ*.

6) Кај двосложните и многусложните именки на -ар се упоредуваат паралелно и двете наставки: *овчару - овчаре, го̄јдару - го̄јдаре, оџинчару - оџинчаре*.

7) Другите двосложни и многусложни именки прават, обично, вокатив со -е: *го̄спо̄дине, прӣја̄шеле, да̄скале, дѐведе, ма̄јсторе*. Истото нешто го видовме и кај машките имиња на согласка: *Сшо̄јане*.

По ваков начин наставката -у добила широко распространение. Причината за тоа е следната. Со преодот $\lambda > e$ деминутивните форми од среден род, образувани со наставка -л (ср. *телл*), совпаднале во вокатив со формите од соодветните именки од машки род. Така од *волче* и *волок* се добиваат еднакви вокативи: *во̄лчѐ*. За да се разделат тие две категории, кај именките од машки род се засилува наставката -у.

Се забележува стремеж да се изедначат номинатив и вокатив. Тоа е редовно во турските зборови: *kárdāsh, ájl'ās, ýézemek, kúrñās, cénabeysh* итн. Оттука се тргнува и се образуваат слични форми и во домашни зборови: *jáđāch, шейāch, гýлај, чбек, библ, ýес, лѳ, Сшóјāн, Ашāнас*. Интересна е различната употреба на *брāшē, брāшу* и *брāш* од друга страна. Последното се употребува кога директно се обраќаме кон човек, што не ни е роден брат, ами, најчесто, пријател или дури и кој да било. Кај именките на – *ец* имаме *јáрџц* и *јáрчē, сшāрџц* и *сшāрчē*, но инаку само: *велēшāнец* (*велēшāнче* е де-минутив), *еј бишблчāнец, морē сēлāнец*.

МНОЖИНА

1) Најобичната наставка за множина е – *и*: *гýлаби, чбáрайи, обфчари*. Еднословните именки ја добиваат оваа наставка врз основа проширена со *ов, ев*: *лебој* (*леб – ов – и*), *нобжеј* (*нож – ев – и*). Само овие од нив образуваат множина направо од единската форма: *браф – брāви, волк – волци, Грк – Грци, џак – џаци, зай – зāби, којн – ко̀ни, мнук – мнџци, маш – ма̀жи, ѳрс – ѳр̀ши, црф – цр̀ви*. Двојни форми се образуваат од: *грс – гр̀ши, гр̀шој, ден – д̀ни, д̀ној, крс – кр̀ши, кр̀шој, ѳос – ѳ̀бши, ѳ̀бшој, смок – см̀оци, смоко̀*.

Распространетоста на – *еви, – еви* е изменета спрема постарата состојба. По затврднатите согласки сосем обична е употребата на – *ови*, а пон екогаш и – *еви* се пренесува таму каде што крајната согласка од време е тврда. Така имаме сега паралелно: *ббеј – бб́ој, дбжцј – дбжц̀ој, нбжеј – нб́жој, гршој – гр̀шој, клучеј – кл̀учој, кралеј – кра̀лој, цареј – цáрој, зéшеј – зé̀шој, бгнеј – б̀гној*. Само – *ови* се јавува во *ежој, рéчој*. И, од друга страна: *двбој – двб́реј*, кај именките на *ш, д*: *скүшој – скү̀шеј, мбсшој – мбс̀шеј, ѳбшој – ѳб̀шеј, сшүдој – сшү̀деј, сүдој – сү̀деј*, на *с, з*: *глáсој – глáсеј, нбсој – нб́сеј, мрáзој – мрáзеј, вбзој – вб́зеј, јáзој – јá́зеј*.

2) Некои именки образуваат мн. и со наставката – *ишча*: *дблшича, ѳáшшича, ридшича, сншшича*.

3) Од *брāш* мн. е *брāкa* (*брашья*), од *чбек – лџе* (*людья*). Наставката – *је, – ја* е доста распространета за образување множина со збирно значење: *камејна, ка̀мејне, ремејне, ѳзворје, црвје, глбџе, лиса, ѳлáмејна*. Придавката со овие форми стои во множина: *големѳ црвје, бели ка̀мејне* (ср. *жолтб лисје*).

4) *каүрин – каүри, рисјанин – рисјани, Бүгарин – Бүгари, сēлāнец – сēлāни, грážāнец – грážāни, скбѳјāнец – скбѳјāни, бишблчāнец – бишблчāни*.

ЗА ГЛАСОВНИТЕ ПРОМЕНИ ВО ДЕКЛИНАЦИЈАТА НА ИМЕН-
КИТЕ ОД МАШКИ РОД

1) Во вокатив се среќаваат резултатите на првата пра-
славјанска палатализација: *чбече, јуначе, сѳарчѳе, ббжсе, вражѳе*.

2) Во мн. пред *и*: *k > ц, г > з, х > с*: *јуначи, сѳројичици, збци, пбјачи, зблази, пблози, кбфчези, влбси (влаф), сирбмаси (сирромаф)*.

3) За исчезнувањето на полугласките и појавите во
врска со тоа се кажа на с. 249.

ИМЕНКИТЕ ОД ЖЕНСКИ РОД

Двородни именки, што се среќаваат во прилепскиот го-
вор, се следните: *болезо – болеша, вбро – вбрша, жбало – жблша, жббро – жббрша, жбивошо – жбивошша, кбало – кблша, мбзоко – мбзокша, нбко – нбкша, пбкосо – пбкоста, пбмето – пбметша, пбпело – пбпелша, пбсоко – пбсокша, пбраво – пбравша, рбчо – рбчша*. Од *крфша* имаме мн. според м. р. *крвој (крвој се сѳбвиѳ)*, од *чбсша – чбсшој*. Формата *дбнша* се употребува само адвербијално.

Женските имиња не запазиле никакви особени синте-
тични падежни форми.

ВОКАТИВ ВО ЕДНИНАТА

Од именките на *-а* вокатив се образува со наставка
-е и *-о*. Наставката *-е* се среќава во следните именки:

1) Во многусложните на *-ца*: *Гбрице, Сшанкбјце, магб-
рице, библице*. Но и во вакви случаи може да се чуе *-о*:
лисицо, библицо, кукајцо.

2) Кај личните имиња на *-ка*: *Рбшкѳе, Ббсилке, Вбсилке*.
Но таму, каде што не би совпаднале вокативните форми
од женските и соодветните машки имања (ср. *Рбшка: Рбшко*),
се образуваат форми и со *-о*: *Вѳелике – Вѳелико, Ил'кѳе –
Ил'кѳо*.

3) Имињата на *-ја* образуваат вокатив и со двете
наставки: *Мбрије – Мбријо, Сббсије – Сббсијо*.

Сите други именки на *-а* само со наставката *-о*: *дубо,
Блбгујно, жбнѳо, Рацѳо*.

МНОЖИНА

1) Формата за множина се образува со наставка *-и*
жбни, болези. Оваа форма се употребува и со броевите
двѳ жени. Plur. tant. се: *гбжи, јбсли, клѳшчи, нбжсици, нбкви,
плекѳи*.

2) Наставката *-је* и овде е многу продуктивна: *вбдје
и вбѳе, ливбѳе, бгравѳе, пблбнин'е, гбдин'е, лѳдин'е, шрѳѳје*. Би-

дејки таквите форми го изразуваат множеството како збир, обично не се употребуваат со броеви: *годин'е изминале*, но: *ѿеши години ѿминаѿа*.

3) *раќа* – *раѿе* (ст. сл. рѿѿѿ), *нога* – *нозе* (ст. сл. носѿѿ)

ИМЕНКИТЕ ОД СРЕДЕН РОД

1) Именките на –о образуваат мн. со наставка –а: *сѣла*, *мѣшта*, *огледала*.

2) И овде се среќаваат образувања со –је, –ја: *крило* – *крила*, *крил'је*, *крил'ја*; *дрво* – *дрва*, *дрвје*, *дрвја*; *жиѿо* – *жиѿа*, *жиѿје*, *жиѿја*; *пѣро* – *пѣра*, *пѣрје*, *пѣрја*.

3) Од *рамо* мн. е *рамена*. Оттука се образува и за ед. *рамено*.

4) *гумно* – *гумна*, *гумен'а*, (по образец на *камен'а* и сл.)

5) Се вели: *две кола дрва*, што одговара на едн. *коло* (денеска не се употребува). Инаку обично: *една кола* – *две коли*.

6) *Око* – *очи*, *уво* – *уши*.

7) Именките на –је, –ѿе, образуваат мн. со наставка –а: *лозје* – *лозја*, *сѣдел'је* – *сѣдел'ја*; *лице* – *лица*, *срѿе* – *срѿа*, *дрѿѿе* – *дрѿѿа*, *јаѿе* – *јаѿа*, *пѣрѿе* – *пѣрѿа*. Не се образува мн. од деминутивите на –енѿе: *дѣшѿенѿе*, *пѣшленѿѿ*, *пѣленѿе*, *кѿшленѿе*.

8) Сите други именки на –е во мн. добиваат наставка –ина, –ин'а: *пѣле*, *пѣлина*, *пѣлин'а*; *ѿме* – *ѿмина*, *ѿмин'а*; *мѣре* – *мѣрина*, *мѣрин'а*, *пѣрѿе* – *пѣрѿина*, *пѣрѿин'а*, *чѿѿе* – *чѿѿина*, *чѿѿин'а*. Наставката –ина е пообична.

ПРИДАВКИТЕ

Придавките се јавуваат во следните форми: *арен*, *арна*, *арни* и членувано: *арниѿо(ш)*, *арниѿа*, *арниѿо*, *арниѿе*; *сѣлѿки*, *сѣлѿка*, *сѣлѿко*, *сѣлѿки* – *сѣлѿкиѿо(ш)*, *сѣлѿкаѿа*, *сѣлѿкоѿо*, *сѣлѿкиѿе*.

Многу често придавките се употребуваат по именките: *бѣла ѿлема*, *глаѿ ула*, *чѿдо ѿлемо*, *кѿшула лѣнена*.

1) Старата определена форма се наоѓа во случаи, каде што придавката влегува во состав на некое име: *Сѣши Сѣѿс*, *Кусѿ Пѣшѿко*, *Црнѿ Сѣиро*. Често се употребува *пѣшѿи*, *кѿшѿри* (со еднакво значење): *пѣшѿи (кѿшѿри) Трѿѿѿко*, *шо му сѣ сѿѿѿри!* Во м. р. *кѿшѿри* никогаш не се јавува во неопределена форма.

2) Вокативи од придавките се среќаваат како прекар на лица: *кѿсѿ!* *црнѿ!* *бѣлѿ!* *мѣлѿ!* *сѿѿрѿ!* За ж. и ср. р.:

k úcā, k úcō и сл. Уште: *мили синко, мила снао, честишти царе*. Инаку, вокатив иде и без наставка: *шут! улаф!*

3) Во мн. формите со *i > z* уште се пазат: *блáзи, дóлси, дрúзи* (почесто: *блáзи, дóлзи, дрúзи*). *k > ц* имаме во црковниот израз: *велициј џосџи*. Инаку *јáки, вíсоки, злáбоки*.

4) Компаратив се образува со частичката *џо*, а суперлатив со *нај*: *џо́голем, на́голем*. По истиот начин стануваат поредби и кај некои именки и негирани глаголи: *мајџшор – џо́мајџшор, на́мајџшор; не́ чини – џо не́ чини*.

Со частичката *џре* се придава значење на квалитет во најголем обем: *џрејолн (собаша беше џрејолна), џресолн (манџаша је џресолена)*.

БРОЕВИТЕ

1) Простите броеви: *еден, една, о, и, два, две, шри, чé-шири, џеш, шес, седум, осум, девеш, десеш, идичáјсе, дванáјсе, двáјсе, двајсе́ден, шри́јесе, чéшири́јесе, џедесе, шéјесе, седумдесе, осумдесе, деведесе, сџо, сџоједесе, двéсџе, двесџи́е-десе, шри́сџа, чéширисџо́шџини, девешсџо́шџини, ил'јада*.

2) Редните броеви:

1—4: *џрф (џрви), џрва, џрво, џрви*.

друк (дрúзи) итн. и *фшор (фшóри)* итн.

шрек (шрéки) итн. и *џреш (шрéши)* итн.

чéшврш (чéшврши) итн.

7—8: *седми, осми*.

Од сите други броеви редните се образуваат со наставката: *-ши, -ша, -шо, -шџи*: *џешџи, шесџи, девешџи, десешџи, џешна́јсешџи, два́јсешџи, сџо́шџи*.

3) Збирните именки за лица од машки род: *двáјца (двáица), обáјцаша* (само членувано), *шрóјца (шројца), чéшвóрицџ*. Од 5 нагоре тие се образуваат со наставката *-мина*: *џешмина, десешмина, сџо́мина, ил'јадамина*.

4) Множни броеви: *двóјно, шрóјно, чéшворно (маш чéшворен), џешорно*.

5) Приближноста се изразува со сложенка од два броја: *двáшри, шричéшири, џечес, шесседум, седумосум, џечесна́јсе, седумосумдесе, двешрисџо́шџини*. Од десетините приближни броеви се образуваат со суфикс *-ина*: *десешина, двајсешина, сџо́шџини*.

6) Бројни прилози: *мáлку, мнóгу, шóлку, óнолку, сíла* (многу), *однóчудо* (многу) итн.

7) Бројни именки: *мáлџина, мнóзина, некóлџина*.

ЗАМЕНКИТЕ

ЛИЧНИ ЗАМЕНКИ

Нивната деklinација е претставена вака:

	ед. 1 лице	2 лице	3 лице
	<i>јас, ја</i>	<i>џи</i>	<i>џој, џо^а, џа (џаја)</i>
	<i>мене, ми</i>	<i>џебе, џи</i>	<i>нему, му, незе, и, је</i>
	<i>мене, ме</i>	<i>џебе, џе</i>	<i>него, го, не^а, је, ја</i>
МН.	<i>није</i>	<i>вије</i>	<i>џије</i>
	<i>нам, ни</i>	<i>вам, ви</i>	<i>ним, му</i>
	<i>нас, не</i>	<i>вас, ве</i>	<i>ниџ, и</i>

1) За дат. ед. ж. р. ги бележи Д. Мирчев (ib. 22) следните форми: *незе је, је, мв*. Овде не фигурира *и*, кое е многу обично. Во градскиот говор дури јасно е определена употребата на *је, и*. Формата *је* иде секогаш како присвојна замена: *мајка је, браш је, џаџко је* (никогаш *џаџко и*). Инаку се употребува *се и*: *нас и рекоџ, донеси и*. Во селскиот говор и во овој случај преовладува *је*. Формата *му*, што така често ја употребува М. Цепенков во своите приказки, воопшто не е обична за прилепскиот говор, иако се среќава кај одделни индивидуи. Кај нас на пр. *му дадоџ на мајка ми* звучи смешно, и прилепчани им се потсмеваат на битолчани поради таа особеност на нивниот говор.

За акуз. ед. ж. р. Мирчев бележи само *нега, ја* (ib. 22). Но формата *је* е многу обична. И овде се забележува извесно разграничение во употребата меѓу *ја* и *је*. По императивот стои само *ја*: *донеси ја, удри ја, бсџа (бсџа ја)*; исто и во вакви примери: *еве^а < еве ја, ене^а, ја ле^а, камо^а, нека < нека ја*. Инаку, формата *је* почесто се употребува: *је видоџ, је зајреџ* (поретко: *ја видоџ* и сл.).

Во мн. дат. *му* е општо во прилепскиот говор. Многу ретко се слуша и *им*.

Долгите форми, како што се изнесени во прегледот по падежи, не се употребуваат така строго ограничени во живиот говор. Напротив, постои голема бркотија, причинета од затемнувањето на нивната падежна функција, што ја примаат на себе си кратките форми. Така се среќава паралелно: *нам ни даде* и *нас ни даде, ниџ* и *виде* и *ним* и *виде* и сл. Со предлозите имаме секогаш: *со нас, кај нас, со вас, кај вас* и сл., но: *со ниџ* и *со ним*, но и овде ген. ак. надвладува (необично е веќе на пр. *од ним, пред ним*).

2) Овде ќе кажеме за употребата на долгите и кратките лични заменски форми.

Долгите форми се употребуваат:

а) со предлозите: *со мене, кај вас, од ниџ*.

б) во поредбите: *како џебе, како вас, како ниџ*.

в) Во одговори: *Кого го најде?* — *Него. На кого му рече?* — *Ним.*

Ако се подвлекува особено заменката во реченицата, тогај иде спој од долга и кратка форма: *џебе џивелам, го видоф него, не^а је најдоф.*

Кратките форми се употребуваат, освен во такви споеви, уште:

а) Ако во реченицата не се истакнува заменката: *џивелам, го видоф, је најдоф.*

б) Секогаш со членувани или по друг начин определени именки: *му се јави на селанецо; зайеј ми ја џеснаџа; рече му на џаџа а џи.* Исто и покрај прашално-односната замена кој: *кого го виде? кому му је лесно?*

в) како етичен датив: *ми џи беше арно; не седи ми на камен.*

г) Со припадно значење: *браџ је, мајка му* и сл.

ПОВРАТНАТА ЗАМЕНКА

Формите ѝ се: *себе, себе — си, себе — се.* Со предлозите покрај *себе* се среќава и *себе си*: *со себе, со себе си.* Употребата на *си* како етичен датив е многу обична: *си одоф и си мислоф за една рабоџа.* Се слушаат дури вакви состави: *џи си си го џеде лејчешо.*

ПРИСВОЈНИТЕ ЗАМЕНКИ

ед. 1 л. *мој, а, е, мој(џе).*

2 л. *џвој, а, е, џвој(џе)*

3 л. м. и ср. р. *негоф, него^а, негоџ, негој.*

ж. р. *незин, а, о, и.*

мн. 1 л. *наш, а, е, и.*

2 л. *ваш, а, е, и.*

3 л. за 3 рода: *нивна, нивна, о, нивни(џе).*

Повратна: *свој, а, е, свој(џе).*

1) Присвојните заменки обично стоат по именките: *Цвешко наш, мајка наша* (никогаш *наш Цвешко, наша мајка, рабоџа џвоја, и џвојаџа рабоџа.*

2) Личните заменски форми и повратната се употребуваат во присвојна служба само со родбинските имиња: *џаџко ми, мајка је* и сл. Кога се однесува за припадност на предметот покрај *си* се употребуваат и личните заменки, за 1 и 2 л. дури почесто: *џаџка си го бараџ? = џаџка џи го бараџ?; је видоф мајка си = је видоф мајка ми.* За 3 л. е пообично *си*: *оџиде кај браџа си, но и — браџа му.*

Често енклит. замен. форми се засилуваат со формите на присвојните заменки: *сесџра џи џвоја, браџ ми мој.*

ПОКАЗНИТЕ ЗАМЕНКИ

1) За посочување на блиски предмети: *овај, овој, овā, ова, овие, овī*; за пооддалечени: *онај, оној, онā, оније, онī*; за посочување воопшто: *шој, шā, (шāја), шo^а, шīје*. *Онџица* (се среќава кај Цепенкова) не е обично.

Од *овај, онај* генералната падежна форма, што се употребува само самостојно, гласи: *овега, онега*: од *овега, на онега, со онега* (но: *со овај чоек* и сл.). Оваа форма се однесува до лица. Другите форми на показните заменки се образуваат аналитично.

Среден род *ова, она*, претставува контаминација од *овова, онова*.

2) Придавски показни заменки се следните: *шāкоф, шāквa и шāквā, шāкво и шāкво^а, шāкви и шāквī; вāкоф, вāквa – вāквā, вāкво – вāкво^а, вāкви – вāквī; онакоф, онаква – онаквā, онакво – онакво^а, онакви – онаквī; шoлкаф – шoлкаф, шoлкa – шoлкава, шoлкo – шoлкаво, шoлкај – шoлкави; oлкаф – oлкаф, oлкo – oлкаво, oлкај – oлкави; oнолкаф итн., oџкаф, oџкаф итн., шoлкyнсaф, oнолкyнсaф итн.*

ПРАШАЛНИТЕ ЗАМЕНКИ

За лица: *кој, која, ко(ј)е, кој*. Зачувани синтетични падежни форми само во м. р. ед.: *кого; кому*. Во датив се употребува и поновото: *на кого; кому мy велиш?* – *на кого мy велиш?* Не се ретки комбинациите меѓу овие форми: *на кому мy велиш?*

За предмети: *шо, шчо*. Формата *чуму* се употребува во полските села.

Прашалната замена за припадност: *чи (чи си?) чīја, чīје, чи (чи сше?)*. Во истата служба обично е: *ош кого?*

За качество: *какоф, каква – каквā, какво – какво^а, кāкви – кāквī*.

За количество: *колкаф, колкава, колкаво, колкави*.

ОДНОСНИТЕ ЗАМЕНКИ

Во односна служба најчесто иде заменката *шо (шчо)*: *чoеко шо дојде; мајарешо шо го продадовне*.

За лица се употребува и *кој*: *Кој дошол, дошол. Кој да је. Кој сакал, бил. Кого сум прашал, се шo^а ми рекол*. Но, уште пообично во ваки случаи е *кој+шо (шчо)*: *Којшо мīлувал, дошол. Когошчо сакаш, прашај го. Којашо ќе шe бeндиса – зeми ја*.

Заменката *ки* (ст. сл. кyи) се среќава само во изразот *ки знај?*

Со шо (шчо) му се придава односно значење и на *ка-*коф, *колку*: *Пáк си је какоф шо си бéше. Колку шчо знáм, ши кáжав.*

НЕОДРЕДЕНИТЕ ЗАМЕНКИ

Овде иде *сúјо(ш)*, *сéша*, *сéшо*, *сúше* (ст. сл. *въсь*), кое се употребува само членувано. Падежни остатоци од оваа замена наоѓаме во адвербијални изрази: *сóсе, сóсем, сóсема, сáноф, вéзден, вéсшаш.*

Како придавки се обнесуваат: *сам, а, о, и: úшти (ишш), úшша, о, и; друк, дрúга, о, и*, што, ретко, се слуша и со формите *дрúгега, дрúгему*.

Од прашалните заменки неодредени се образуваат со помошта на *не* —, *ни* —, *се* —: *некој, никој, секој* итн. Со партикули: *некој си, кој бýло, кој да је, шó да је, кој годе, шó годе, како́в годе, како́ годе*.

ПРЕДЛОЗИТЕ

Тие се: *без, в (во), до, за, зад, заради, кај, крај, меѓу, мешто, на, над, на самоши, низ, од, одавде, оданде, ошаде, околу, ошкај, освен, ошсем, ѿо, ѿод, ѿокрај, ѿомеѓу, ѿоради, ѿред, ѿреку, ѿри, ѿрошиф, со, сýроши, сýрошиф, сýрема, сшред сшреде, у*.

Употребата на *в* и *во* денеска е распределена по особен начин. Ако не се истакнува дека дејството станува *баш* во онаа средина што е означена со именката, ќе се употреби *в*: *ошиде ф ѿоле, се врли в река, се заклучи ф соба*. А пак *во* се употребува: 1) секогаш со членувана именка: *во шúшетшо, во морешшо*; 2) кога, иако именката нечленувана, се истакнува особено средината во која станува дејството: *во рáкија да го клáјш* (не во друго нешто); *во село шм се рóдил, во село к' úмрам* (не во град); 4) пред именки, што почнуваат со *в*: *во вода* и (*во вода*, како под т. 2), *во Велес, во Барош*.

Пред географски имиња на местности, населени места, држави, предлогот *в* најчесто се испушта: *Кáј одиш?* — *Одам: граш, село* (при ова се мисли: *Прúлей, наше село*), *горни бафчи, Скојје* итн. *Кај беше?* — *Беф: Бúшóла, Амéрика, долни лúваѓе*.

Од (ст. сл. *отъ*) влегува и како префикс со истата форма: *однесам, одлачам*, но: *ошиде*.

Одавде, оданде, ошаде, се употребуваат како предлози во изразите: *одавде река, оданде река, ошаде река*. *Одавде, оданде* се образувани по аналогија на *ошаде*.

При: ѿри шóлку брајка да сшрадаш; ѿри жúвош сè бýдува.

У: ретко: *у нас, у вас*, каде што обично се заменува со *кај: кај нас, кај вас*. Интересно е: *вú зло, вудве, вúшири, вучéшири*, како префикс во: *вúведам*. Овде имаме комбинација од предлозите *у* и *в*, кое се додава, зашто значењето на *у* е воопшто избледено.

ПРИЛОЗИТЕ

За место: *каде, овде(ка), онде(ка), шука, ва́му, онаму, ша́му, по́вака, по̀ваки, по̀нака, по̀шаки, на́пре, на́заш, горе, до́лу, збо́ра, збо́ла, одбо́дола, одбо́зора, прúгоре, прúдолу, оцúпреди, одсади, сш́реде, ош́крај, бли́зу, да́леку* итн.

За време: *ко́га, се́га, шо́гаш, шо́гај, баш, по́сле, пре́же(ска), фче́ра, не́кни, ла́ни, оло́мнани, де́неска, у́шре, дру́гиден, вло́дина, прúзори, у́шроска, саба́јле, уш́ринава, прéдручек, на́пладне, по́ручек, фча́с, прúквечер, ве́черум, ве́чер, де́јне, но́јке, ле́ше, ле́шоска, лешо́во, зúме, зúмоска, зима́ва, есе́носка, про́лешоска, ва́но, до́цна* итн.

За начин: *ка́ко, ва́ка, онака, ша́ка, и́наку, по́лека, по́шро^а (полека), орзо, бри́бриго, ма́дру, кро́це, бла́зе, бс́жем, не́баре, ни́чкум, наза́дгазум, ви́кум, си́лум, све́шрум, сле́йечкум, мо́лкома, шрча́ница, бодинáница, рíпана, ка́рана, пре́пнана, по́лежáна* итн.

За количество: *ко́лку, мно́гу, ма́лку, си́ла, и́саф, одно́чудо, шро^а, шро́шка, шрош́нса, малкúнса, олкúнса* и сл. *по́јке, до́сша* итн.

СВРЗНИЦИТЕ

1) Координативни:

коулашивни: и, па (па зе́де же́на, па ша́ка му до́јде у́мо), пак, да (да ша́ква ми ши ра́бота), шаку́гере и, не само – шуку и, ем – ем, шики (за засилување: шики ја́с до́јдоф ша́му).

дисјунктивни: или, или – или, ја – ја.

адверсаивни: а, ама, шуку (му ве́леф, шуку шо́ј не ме по́слуша), пак, а пак, само.

конклузивни: значи, демек.

ексклузивни: освен, ош́сем, само шо.

иншерагашивни: дали, али, зар, оши, лели, дел'ми.

2) Субординативни:

финални: да, за да.

шешорални: шчом (шом), чим, ко^а, ко^а да, а, дури, прéд да, ош́ко^а.

Кога е збор за дејство, што станало само еднаш, иде *ко^а*: *ко^а влѣгоф, шѳѳј не беше сѳѳанаш*. А пак ако се соопштува дејство, што се повторувало, се употребува *ко^а да*: *ко^а да дојдеше, сѳѳе му се чудевне*.

Сврзникот *а* се употребува овде со значење приближно на *шом*: *а влѣзе, сѳѳе ујдада му свѳѳа*. Дури: *дури очи глѣда и раѳе мрда, не се дам*.

модални: *како шчо, колку шчо*.

декларативни: *оѳи*.

каузални: *дека, оѳи, зашчо*. *Не ѳи кажувам, дека си ногу будала. Дојди, оѳи дрѳѳиаш нема да ме надиш*. Поретко се слуша *зашчо*: *зашчо ѳа работѳа неје иѳрачка*.

консеквентни: *шчо*: *Толку ме доболе, шчо сакаф да се бѳѳам*.

кондиционални: *ако, да*.

концесивни: *иако, макар да*.

ГЛАГОЛИТЕ

ОСНОВИТЕ

Кога ќе се има предвид денешната состојба на глаголот, можеме да зборуваме за една *глаголска основа*, која влегува во составот на сите форми од даден глагол. Таа се добива, кога ќе се одбие завршокот – *ам* во I л. сег. вр.: *нос – ам, сѳѳо – ам*. Глаголите како *мел – ам: мл – еф, сѳѳруж – ам: сѳѳруг – аф*, што немаат глаголска основа општа за сите форми, се малку на број. Од глаголската основа се образуваат со особени суфикси основите: *сегашна, аористна* и *имперфектна*. Разликувањето на овие основи е целесообразно при подредувањето на глаголите и глаголските форми.

ОБРАЗУВАЊЕ НА ИТЕРАТИВНИ ГЛАГОЛИ

Од огромното множество глаголи итеративниот вид се образува со суфикс – *ува* – (од глаголите со основа на согласка) и – *ва* – (од тие со основа на самогласка).

Примери:

куйувам: куй – ам

кажувам: каж – ам

арнисувам: арнис – ам

сѳѳанувам: сѳѳан – ам

ѳбчнувам: ѳбчн – ам

нарачувам: нарач – ам

сѳѳѳлувам: сѳѳѳл – ам

ѳбзнавам: ѳбзна – ам

осѳавам: осѳа – ам

ѳзмивам: ѳзми – јам

ѳзблувам: ѳзблѳ – јам

ѳгревам: ѳгре – ам

нагновам: нагно – ам

ѳрисѳовам: ѳрисѳо – ам

Наставката –ува – кај Цепенков се среќава како –уа – . Тоа е нејзиниот постар облик.

Суфиксот –ева – иде само во: *ноќевам* (но и *ноќувам*) *гошче(в)ам*; –ава – во *пгошча(в)ам*.

Други поспецијални образувања се следните:

1) Со наставката –ја –:

<i>ваќам</i> : <i>ва̄ш – ам</i>	<i>раѓам</i> : <i>рѣд – ам</i>
<i>враќам</i> : <i>вра̄ш – ам</i>	<i>гаѓам</i> : <i>гогод – ам</i>
<i>џлаќам</i> : <i>џла̄ш – ам</i>	<i>доган'ам</i> : <i>го̄н – ам</i>
<i>преаќам</i> : <i>преа̄ш – ам</i>	<i>се клан'ам</i> : <i>се џбклон – ам</i>
<i>наоѓам</i> : <i>о̄д – ам</i>	

2) Со наставката –јава –:

<i>сеќавам</i> : <i>се̄ш – ам</i>	<i>заврќавам</i> : <i>завр̄ш – ам</i>
<i>веќавам</i> : <i>ве̄ш – ам</i>	<i>виѓам</i> : <i>вӣд – ам</i>
<i>сиреќавам</i> : <i>сире̄ш – ам</i>	<i>мен'авам</i> : <i>ме̄н – ам</i>
<i>смеќавам</i> : <i>сме̄ш – ам</i>	<i>пен'ам</i>

3) Овој тип претставува распространување па старосла-вјанскиот однос *брати*: *бирати*:

<i>збрам</i> : <i>зб̄ирам</i>	<i>забрам</i> : <i>за̄бирам</i>
<i>умрам</i> : <i>ум̄ирам</i>	<i>задрам</i> : <i>за̄дирам</i>
<i>удрам</i> : <i>уд̄ирам</i>	<i>сме̄шнам</i> : <i>сме̄шинам</i>
<i>боднам</i> : <i>бод̄инам</i>	<i>ошмам</i> : <i>ош̄инам</i>
<i>преинам</i> : <i>пре̄инам</i>	<i>начнам</i> : <i>нач̄инам</i>
<i>соинам</i> : <i>со̄инам</i>	<i>кушнам</i> : <i>куш̄инам</i>
<i>урнам</i> : <i>ур̄инам</i>	<i>познам</i> : <i>поз̄инам</i>
<i>побшелама</i> : <i>поб̄шилама</i>	<i>изврам</i> : <i>из̄вирам</i>

4) *пгогѣрам* (< *пгоговорам*): *пгогѣрам* (< *пгоговарам*). Старото удолжување се запазило уште во спомнатите веќе глаголи: *раѓам*, *гаѓам*, *доган'ам*, *се клан'ам*.

ЗА СВРШЕНИТЕ И НЕСВРШЕНИТЕ ГЛАГОЛИ

1) Кај следните глаголи свршените и несвршените форми се разликуваат по сегашната основа:

свршени:	несвршени:
<i>земам</i> , <i>зема̄ш</i>	<i>земам</i> , <i>зема̄ш</i>
<i>врлам</i> , <i>врла̄ш</i>	<i>врлам</i> , <i>врла̄ш</i>
<i>пущам</i> , <i>пущ̄аш</i>	<i>пущам</i> , <i>пущ̄аш</i>
<i>шо^арам</i> , <i>шо^ара̄ш</i>	<i>шо^арам</i> , <i>шо^ара̄ш</i>
<i>шурам</i> , <i>шур̄аш</i>	<i>шурам</i> , <i>шур̄аш</i>
<i>сиремам</i> , <i>сирема̄ш</i>	<i>сиремам</i> , <i>сирема̄ш</i>

2) Следните глаголите се земаат и како свршени и како несвршени: *јадам*, *ручам*, *вечерам*, *прашам*, *канама*, *цушам*, *делама*.

КЛАСИФИКАЦИЈА НА ГЛАГОЛИТЕ

Според сегашната основа сите глаголи се разделуваат на две групи: 1) *a* – група: *шѐра – м, шѐра – ш, киниса – м, киниса – ш, мија – м, мија – ш*; 2) *и* – група: *нѐса – м, нѐси – ш, кѐжа – м, кѐжи – ш, се сме^а – м, се смеј – ш*. Д. Мирчев (ib. 27) приведува за прилепскиот говор и *e* – група, но оттогај досега односот е веќе изменет.

А – ГРУПА

Во оваа група се изделуваат глаголите со глаголска основа на самогласка, како: *мијам, врџам, сџијам, коџам, шрџам, добијам, блујам, шрујам, чујам, џлујам*. Овие се влезени во *a* – група не многу одамна, и, покрај новите, живо ги пазат и некои свои стари форми. Така на пример во императив: *џи: џија!*, во аорист: *џси – ф: џсија – ф*.

Инаку, кај глаголите од *a* – група нема никаква разлика меѓу презентската и претериталните основи: *бѐа – ш, бѐга – ш, бѐга – ш, бѐга – л*.

1) Кон оваа група припаѓаат многу прости глаголи од несвршен вид: *бѐрам, чѐкам, виќам, кѐрам, гледам, џијам, блујам* итн.; 2) Сите итеративни глаголи: *кѐжувам, џознавам, џрејинам* и сл.; 3) свршени глаголи образувани со наставката – *са* –: *џнисам, бџисам, фџасам, кинисам* и сл.

Од простите глаголи со самогласна основа само *чујам* е свршен.

И – ГРУПА

Класификацијата на глаголите од *и* – група се спроведува понатака според аористната основа.

1. А – РАЗДЕЛ

Аористната основа се образува од глаголската со наставка – *а* –: *џадн – а – ф, џадн – а. џиш – а – ф, џиш – а*.

Глаголите од овај раздел се подредуваат во следните типови:

1) Сите моментни глаголи, како: *џаднам, виќнам, мрднам, клџнам, сџннам* и сл., *крџнам, дџнам, скинам, зијнам, нџинам*. И овие несвршени глаголи: *ријнам, кџнам, рџнам, мијнам, шџнам*.

2) *џишам, бџишам, џџашам, лџжам, се блџжам, кџжам, рџжам*. Сегашната основа ја заменува, во овие глаголи, аористната: *џиша – ф, кџжа – ф* и сл. Кон истиот тип денеска се причислуваат и глаголите: *мијжам* (ст. сл. мигати), *лџжам, дрџжам*. Ретко може да се чуе *наџисаф*.

Овде идат и: *кл̄ам* – *кл̄адоф*, *клал*, *д̄ам* – *д̄адоф*, *дал*, *земам* – *зедоф*, *зел* (по аналогија на *д̄ам*), сложените со *идам*: *дб̄јдам* – *дб̄јдоф*, но *дб̄шол*, и: *в̄идам* – *в̄идоф*, *в̄идел*, *в̄ишол*.

Поради тоа, што доста глаголи од *и* – раздел имаат основа на *д*, *ш*, се образувала база за заимно влијание, та во резултат се среќаваат од горните глаголи форми по *и* – раздел: *измешиф*, *шпрешиф*, *ибседиф*. Глаголот *наредам* – *наредиф* има во партиципот *наредил* и *нарел*.

3) *дбнесам* – *дбнесоф*, *дбнесол* – *иасоф*, *иасол*, *шрѐсам* – *шрѐсоф*, *шрѐсол*.

3. Е – РАЗДЕЛ

Аористната основа се образува со суфикс – *е* –: *изгоре* – *ф*.

1) Свршени глаголи со значење „станам некаков“.

<i>бс̄шарам</i> : <i>б̄шарѐф</i>	<i>б̄живам</i> : <i>б̄живѐф</i>
<i>б̄здавам</i> : <i>б̄здавѐф</i>	<i>б̄голам</i> : <i>б̄голеф</i>
<i>б̄глувам</i> : <i>б̄глувѐф</i>	<i>б̄рдам</i> : <i>б̄рдеф</i>
<i>се разболам</i> : <i>се разболеф</i>	<i>б̄слејам</i> : <i>б̄слејѐф</i>

Уште: *бслабам*, *осирбамашам*, *поцрвенам*, *поцрнам*, *пошешемнам*, *обелам*, *окивам*, *дбодам*.

2) *на̄п̄р̄ам*: *на̄п̄раѐф*, *на̄п̄рае*
б̄с̄ш̄ам: *б̄с̄шаѐф*, *б̄с̄шае*
с̄ӣӯл̄ам: *с̄ӣӯлаѐф*, *с̄ӣӯлае*
с̄изл̄ӣг̄ам: *с̄изл̄ӣгаѐф*, *с̄изл̄ӣгае*

Но овие глаголи имаат форми и по *и* – раздел, кон кој припаѓале пред испаѓањето на *в*. Во 3. л. мн. имаме: *ос̄ш̄а̄је^а* (поретко *ос̄ш̄а̄ја*), *на̄п̄р̄а̄је^а*, (*на̄п̄р̄а̄ја*). Формите по *е* – раздел од овие глаголи се резултат од мешањето на аористните и имперфектните форми, откако исчезнало *в*: според односот *ос̄ш̄а̄евне*: *ос̄ш̄а̄јвне* (имф. *ос̄ш̄авехме*, втората форма со преод *е > ј* по самогласка) се образува и покрај *ос̄ш̄а̄јвне* (< *ос̄ш̄авихме*) за аорист *ос̄ш̄а̄евне*, *б̄с̄шаѐф*, *б̄с̄шае*.

Глаголот *изва̄м* (< *извадам*) има во аорист: *изваѐф*, *извае* – *извајѐф*, *извај* – *извадоф*, *изваде*.

3) <i>умрам</i> : <i>умреф</i>	<i>наврам</i> : <i>навреф</i>
<i>заорам</i> : <i>задрѐф</i>	<i>изврам</i> : <i>извреф</i>
<i>запрам</i> : <i>запреф</i>	<i>сбшрам</i> : <i>сбшреф</i>

4) *мелам*: (*сб*)*млеф*, (*сб*)*мле*.

4. И – РАЗДЕЛ

Суфиксот на аористната основа е – *и* –: *носи* – *ф*, *зиџи* – *ф*, *вбди* – *ф*, *п̄ра̄ши* – *ф*, *учи* – *ф*, *зрѐши* – *ф* итн. Овој раздел е најголем во *и* – група.

Некои глаголи образуваат 2 и 3 л. ед. аор. обично по о – раздел: *одиџ* – *оде*, *водиџ* – *воде*, *носиџ* – *носе*.

ПРОСТИТЕ ГЛАГОЛСКИ ФОРМИ
СЕГАШНО ВРЕМЕ

А – ГРУПА

<i>бѣга-м</i>	<i>бѣга-ме</i>	<i>пѣја-м</i>	<i>пѣја-ме</i>
<i>бѣга-ш</i>	<i>бѣга-ше</i>	<i>пѣја-ш</i>	<i>пѣја-ше</i>
<i>бѣга-(ш)</i>	<i>бѣга(ш)</i> < <i>бѣга-а(ш)</i>	<i>пѣја-(ш)</i>	<i>пѣја(ш)</i>

Постарите форми *пѣеш*, *пѣе*, *пѣеме*, *пѣеште*, *пѣјаш* се веќе одживени. Тие се слушаат ретко од стари луѓе а од младата генерација во Прилеп наполно се заборавени.

И – ГРУПА

<i>носа-м</i>	<i>носи-ме</i>	<i>пѣ^а-м</i>	<i>пѣј-ме</i>
<i>носи-ш</i>	<i>носи-ше</i>	<i>пѣ^а-ш</i>	<i>пѣј-ше</i>
<i>носи-(ш)</i>	<i>носа(ш)</i>	<i>пѣј-(ш)</i>	<i>пѣ^а-(ш)</i>

1) Во 3 л. мн., значи, постои разлика во наставките: за а-група е *а(ш)*, за и-група само *(ш)*. Глаголите *одам*, *одиш*, *идам*, *идиш*, *вѣлам*, *вѣлиш*, имаат за 3 л. мн. паралелни форми, поупотребливи, по а-основа: *ода(ш)*, *ида(ш)*, *вѣла(ш)*. Во полските села се употребува: *рабошам*, *рабошаш*, *рабога(ш)*, во Прилеп само: *рабошам*, *рабошиш*, *рабоши(ш)*.

2) Формите без – *ш* во 3 л. ед. и мн. денеска се многу пообични во прилепскиот говор. Младата генерација во Прилеп ги чувствува веќе формите со – *ш* како архаизми. Интересно е што соопштува по оваа точка Д. Мирчев, пред речиси 50 години: „ . . . некогаш (*ш* отпаѓа) и од 3 л. мн. сегашно време, а во 3 л. ед. најчесто се задржува: *плеташ* и *плеташа*, *шиеш* и *шија*, *плетииш* и *плетии*, *шиеш* и *шије* и сл. (ib. 16). Може би оваа констатација е пресилена, но, во секој случај јасна е тенденцијата во прилепскиот говор, во најново време да се обопштат формите без – *ш*.

3) И во овој говор се развило специјално значење на презентот од несвршените глаголи: за готовност, да се изврши дадено дејство, на пр.: *го кревам каменоф како нишчо*. Обично оваа употреба на сегашно време се среќава во вакви примери: *Го јадиш иресево? — Го јадам!*; *Сега кажи: Го удираш од земи? — Го удирам, дури сол го ирам!*; *Се ошејувам, ама ш^оа нема да биди!*; *Го зема, ако му го дајш*. Горното значење се развило најпрвин во вакви кондиционални целисти: *ако го ирдавош, ќе го кувам*; *ако го даваш, ќе го земам*. Овде се извршува формално согласување на

времињата во главната и споредната реченица, па се добива: *џиј ако го продаваш, јас го купувам* и сл. Сег. вр. во главната реченица ги запазува при ова сите карактеристики на футур и на обусловено дејство, а изразот станува посликовит.

Сегашно време со да се употребува во значење на претерит во вакви примери: *Да ѓој шаму и се да ѓскини. Оданде да и дошера, онде да лежа, завалиште. Море лошоша џо^а библиште: да се шргаш, да се не даваш.* (Ама лоши биолите: се тргаа, не се даваа).

ЗАПОВЕДЕН НАЧИН

Кај глаголите од а-група наставките се: *-ј, -ште: бега ј, бега-јште; ѓија-ј, ѓија-јште.*

Кај глаголите на самогласна основа, особено свршените, живи се и постарите форми: *ѓијај, ѓијајште: ѓи (ѓи-ј), наѓи се, наѓиште се; ѓлујај, ѓлујајште: ѓлуј, ѓлујште.* Од *чујам* има само *чуј, чујште* (обично се вели: *слушај, слушајште*). Итеративните глаголи со наставка-ува-образуваат императив од две основи: *кажува-ј, кажува-јште: кажу-ј, кажу-јште; влегува-ј, влегува-јште: влегу-ј, влегу-јште* и сл. Од *бегам, шрчам, чекам* има 2 л. ед. и со наставка -и: *беги, шрчи, чеки, ѓочеки.*

Од *држам* имаме *држи, држеште* и, почесто, *дрш, дршште.*

1) Од негативните свршени глаголи се употребува императив само во вакви случаи: *Ајде не влезе, ако ти држи гazo* (ако не влезеш – тешко тебе); *Ај не земи го, ѓа ќе видиш, шо ќе ти најрам!* – *Само не бсшај го, ѓа ќе се разбериме ѓосле!*

2) Заповед за 1 л. се изразува описно: *да влезам! да влезиме!*; исто за 3 л.: *да влезе(ш)! да влезе(ш)! И уште: нека влезе(ш)! нека влезе(ш)!*, со кое се изразува поблага заповед, повеќе како одобрување.

Конструкција со *немој: немој да кажиш! немој (немојште) да кажиште!* Дури: *немој да ве најдам ушеднаш овдека!*

3) Многу е распространета употребата на императив за изразување на дејство, што се повторувало по извесна правилност.

Примери: *Се здаволакване: шој ѓадни, јас сшани, јас ѓадни, шој сшани. Терај, шерај, наѓинај, наѓинај — не бидува и не бидува – бсшана колаша ф кал. Така секи ден: рабоши, рабоши, врѓи му | шефшериште. И шије – еднаш ѓој ф село, другаш дој овде. Сшариште наведуј се, младиште расши, шѓака врви векоф.*

Обично, за да се истакне редовноста на дејството се употребува глаголот *чинам*, *чиниш*: *Тој чини: дојди, најди се, најблии ја шорбаџа леј и пак кинисај в офци* (Тој има обичај, да дојде итн.). *Вака чинам речи му, ш уку кај ши, браше — шој не слуша* (Понекогаш му велам, но тој не ме слуша). *Тије чинеа: качи се на магаре и јавај цел ден. Тој чинел: најди се, облечи се, измазни се и ај ѓо л'убоф.*

Формите на *чинам* го покажуваат времето и определеноста на дејството.

Такви императиви можат да стоат во заимна зависност: *Јас дека речи, ши одма послушај ме.* Зависната реченица може да се развие во темпорална: *Ногу ме слушааш ши, да ши речам нешто.* Или во погодбена (изразот добива друго значење): *Ако речам јас, ши ја не треба веднаш да ме послушааш.*

МИНАТО ОДРЕДЕНО ВРЕМЕ СВРШЕНО

А — ГРУПА

(<i>уз</i>)бега-ф	(<i>уз</i>)мија-ф	(<i>уз</i>)ми-ф
(<i>уз</i>)бега	(<i>уз</i>)мија	(<i>уз</i>)ми
(<i>уз</i>)бега	(<i>уз</i>)мија	(<i>уз</i>)ми
(<i>из</i>)бѣга-вне,-вме,-фме	(<i>из</i>)мија-вне итн.	(<i>уз</i>)ми-вне итн.
(<i>из</i>)бѣга-фше	(<i>из</i>)мија-фше	(<i>уз</i>)ми-фше
(<i>из</i>)бѣгā < бега-а	(<i>из</i>)мијā	(<i>уз</i>)ми-ја

Формите *узмиф*, *узблүф* и сл се многу живи, може би и повеќе се употребуваат од тие што се аналогно образувани. Но во 3 л. мн. аналогните *измијā*, *изблүā* се веќе многу пообични отколку што *узмија*, *узблүа*. Дури од *чујам*, што образува само *чу-ф*, *чу,чу-вне*, *чу-фше*, во 3 л. мн. пообично е *чујā* од *чуја*. На аналогните форми не им пречи да се распространуваат околноста, дека тие во 1 л. ед. и мн. и во 2 мн. совпаѓаат со имперфектните форми, поради тоа што аорист се образува главно од свршените, а имперфект од несвршените глаголи.

Глаголите *сѣијам*, *вријам* образуваат мин. свр. вр. од особена основа: (*зā*)сѣа-ф покрај (*зā*)сѣија-ф; (*зō*)вре ф покрај (*зō*)врија-ф.

И — ГРУПА

пāдна-ф, *пāдна*, *пāднā*: се *насме^а-ф*, се *насме^а*, се *насмејā*; *крāдо-ф*, *крāде*, *крāдо^а*; *умре-ф*, *умре*, *умре^а*; *носи-ф* *носи*, *носија*.

За различните колебања помеѓу разделите стана збор при класификацијата на глаголите.

бѣрам, дѣрам, ѿбѣслам, колам, мѣлам: бра-ф, дра-ф, ѿбсла-ф, кла-ф, мле-ф.

Глаголите со исчезнато *ѡ* го востановуваат во аорист: *кладо-ф, дадо-ф* итн.

1) Во 1 л. мн. наставката се јавува во три форми: *-вне, -вме, -фме*. Најстаро е *-вме* (од *-хме*, со преод *х > в*). Но, денеска е најобично *-вне*, што се објаснува, како и формата *сне* (*сме*), со влијанието од личната замена *није*, поткрепено сигурно и од дисимилациона тенденција. Наставката *-фме* е ограничена на градскиот говор.

Во 3 л. мн. се слушаат поретко и форми како: *бараја, умреја, зѣдоја*, образувани спрема *сѣбрија, нѣсија, ѿурија* и сл.

2) Форми за мин. свр. вр. од несвршените глаголи се среќаваат поретко: *цѣло лѣшо ме дрѣжа; сѣрак се глѣда, с' изгледа; многу алишча кро^аф*. Таквите форми често се удвостручуваат кога едно дејство, што траело релативно долго се претставува на отсеци во своето траење: *шој оде, оде, дојде до едно село. Вѣка, вѣка, нѣкој не го чу*.

Во служба на футур се употребува аорист од свршените глаголи во вакви изрази: *Те ѡбиф! Парчина ѿе сѣбриф! Ако му рѣчиш, ѿе скѣнаф од мајне! А му рече, а ѿе закла!* Овде дејството се очекува да се изврши така бргу што во секој момент може да стане минато.

Интересна е употребата на аорист од свршените глаголи место сег. вр. во погодбени реченици, како: *Дојде шој ѿосле бркај го, ако си нѣмаш рѣбоѿа = Ако дојди шој, ѿосле бркај го* итн. *Го зѣдоф, ќе го добијаш в година ова време = Ако о земам* итн. *Те вѣѿишф - мѣсли му = Ако ѿе вѣѿам, мѣсли му*.

МИНАТО ОДРЕДЕНО ВРЕМЕ НЕСВРШЕНО

Во *a*-група основата завршува на *a*, во *u*-група на *e*-*бѣга-ф, бѣга-ше, бѣга-вне, бѣга-фѿе, бѣга < бѣга-а; мѣга-ф, мѣга-ше* итн.; *нѣсе-ф, нѣсе-ше* итн.; *рѣче-ф, рѣче-ше* итн.; *ѿѣѣф ѿѣѣше - ѿѣ(j)ѣ^a*.

Од *бѣрам, мѣлам* и сл. имаме *бѣре-ф, мѣле-ф* и сл. Формите како *мѣѣф, мѣѣше* се слушаат веќе сосем ретко.

1) Имперфект од свршените глаголи се употребува само со сврзниците *ако, да* (*ако дојдеше, да дојдеше*), а влегува уште и во конструкција со *ќе*: *ќе дојдеше*. Ваквите форми, се разбира, немаат имперфектно значење. Во самостојни изрази со *да* тие се употребуваат со значење на помека заповед: *Да ми даеше малку ѿари* (Дај ми, ако сакаш, малку пари). *Да ми го донѣсеше ѿаѿшоѿо*. (Донеси ми го, ти се молам, палтото). Овие изрази, со кои се искажува заповед во сегашноста, се одделуваат од такви, каде што

заповедта се однесува до минатото: *Да му речеџ?* — *Ем да му речеџ!* (Требаше да му кажеш). *Да не скажуваше многу!* (Требаше да не зборуваш многу).

2) И овде, кај несвршените глаголи, се развива значење на готовност да се извршела некоја работа во минатото: *Одеџ, да ме џуџче^а; Го убиваџ, да не ме з^аџре^а.*

АКТИВНА ГЛАГОЛСКА ПРИДАВКА

Наставките се: *-л, -ла, -ло, -ле.*

За *a*-група: *бега-л, киниса-л.* Од глаголите со основа на самогласка имаме: *мија-л* и *ми-л*; *блуја-л* и *блу-л* итн.

Во *и*-група секој глагол, освен тие од *e*-раздел, образуваат два партиципа: од аористната и имперфектната основа: *сидна-л, сидне-л, плака-л, плаче-л, пе^а-л, пее-л, сади-л, саде-л, служи-л, служе-л* итн.

Во *e*-раздел, како што знаеме, и двете основи совпаѓаат. Само од *мелам* имаме: *мле-л* и *меле-л.*

Глаголите од *o*-раздел го образуваат аористниот партицип од самата глаголска основа. При ова, кај глаголите со основа на *k, z, c* во м. р. се развива секундарно *o* меѓу основата и наставките: *пекол, пеќла: печел; рекол, реќла: речел; дошекол, дошеќла: дошечел; влегол, влега, влезел; могол, могла: можел; донесол, донесла: донесел.* Други примери: *прел: предел, гал: јадел, дал: даел, плел: плетел, стврал: стврешел.* Одделно стоат: *идам-ишол: идел; џојдам-џошол: џојдел, џел; најдам-нашол: најдел, наел.* Дури од *видам* имаме *вишол*, што се употребува по полските села, инаку се вели само *видел* (без пар од аористната основа).

1) Кај несвршените глаголи од типот *мијам, блујам* постои разлика во значењето меѓу формите *мијал, блујал, сиијал, шрујал* и сл., што се имперфектни, и, од друга страна, *мил, блул, сиил, шрул* и сл., што се аористни. Но, кај свршените глаголи од овај тип сè едно е дали ќе се каже на пр. *измил* или *измијал, се изблул* или *се изблујал.*

Во *и*-група употребата на двете партиципни форми е јасно разграничена. Од свршените глаголи имперфектен партицип се употребува само во оние случаи, каде што се употребува и имперфектот од нив: *ако дојдел, да дојдел, ќе дојдел.* А пак кај несвршените глаголи имперфектниот партицип предлага претстава за продолжително дејство, додека аористниот заклучува во себе си ограничено дејство. Реченицата: *Слушал илциите шшо пееале и ош нив разбирал:* (Цепенков, СбНум. IV, 186), е погрешно построена, бидејќи не се согласува претставата за продолжително дејство,

што ја буди формата *слушал*, со таа за ограничено дејство, што се содржи во *пеале*. Правилно построена таа реченица гласи: *Слушал пилциште што пееле и од нив разбирал*.

2) Од некои свршени глаголи се употребува акт. партицип со заповедно значење: *дал ши бог добро! Кој сакал, бил! Во клетви: ѓукнал! шовснал! цркнал! Пушка го вркнала! Успрел го удрил! Јаникара г'узела!* Исто и во изразот: *Да видел го сѐо (Шо је ова поразѝа, да видел го сѐо)*.

ПАСИВНА ГЛАГОЛСКА ПРИДАВКА

Наставките се: 1) *-н, -на, -но, -ни*; 2) *-ш, -ша, -шо, -ши*; последната се употребува кај глаголи со основа на *н*.

а-група: *бега-н, шеѝа-н, мија-н, шруја-н*.

и-група: *роде-н, дојде-н, носе-н, остое-н*.

1) Од две основи пасивна глаголска придавка образуваат глаголите на самогласка, од *а*-раздел: *бро^а-н: брое-н, кро^а-н: крое-н, гре^а-н: грее-н*. Се вели безразлично: *ш^уш^уно је бро^ан и бр^оен; ниваша је ино^ана и ино^ена*.

2) Имаме *бран-бѝрен, дран-дѝрен, клан-к^олен, послан-по^сшелен, шан-ш^каен, млен-м^елен*.

3) Од глаголите на *н* (сите *и*-група) оние што се од *а*-раздел ја примаат наставката на основа на *а*, тие од *и*-раздел на *е*:

сѝа^наш, ко^енаш

го^неш, ра^неш

зи^наш, ш^урнаш

же^неш, см^енеш

ку^наш, ди^наш

це^неш, пл^енеш

Истата наставка ја наоѓаме во: *скриш, пр^очуш, на^чеш, познаш*. Понекогаш се слуша *кинисаш* покрај *кинисан*.

4) Со споменатите наставки се образуваат придавки од сите глаголи, без разлика дали се тие преодни или не. Само што придавката од непреодните несвршени глаголи обично се среќава во форма за среден род, во конструкцијата со *имам*: *имам одено, се имам б^уцано*. Всушност, придавката од непреодните глаголи има активно значење: *п^аднаш ч^оек* (рус. *уѝавший*). Таа се образувала, бидејќи активната придавка ја изгубила својата одреденост: *ш^урнал: ш^урнаш = п^а-днал: х (п^аднаш)*.

ГЛАГОЛСКИОТ ПРИЛОГ

Тој се образува од несвршени глаголи (одземка: *бидејќи*) со наставка *-јки*: *бегајќи, викајќи, сѝајќи, носејќи, бер^ејќи, знаејќи*. Наставката се јавува особено често како *-јкум; барајќум, од^ејкум* и сл. а се среќава и *јким: ш^рчајким*.

ГЛАГОЛСКИ ИМЕНКИ

Само од несвршени глаголи; *бавајне, шџајне, мијајне* (поретко *мијејне*), *носејне, бегајне, берејне, праејне* (и *прајне*), *смеејне* (и *смејне*).

Постарата форма на наставката се среќава преобразувана: *дијанија* (*дихание*), *ученија* (*учение*).

Во мн. се слуша *јадејна* од *јадејне*, со значење — манџа.

Употребата на глаголските именки во прилепскиот говор е многу жива. Овде ќе приведеме неколку примери за таа употреба.

1) *Ова работа неје за кажувајне. За давајне, ќе ти го дам, шуку нема да ти сврши работа. За грабајне први се, а за давање — не можеш со око да и видиш.*

2) Во изрази, со кои се искажува чудење од некоја работа: *Бре, шрчајне!* (Их, ама трча!). *Кревајне, мајкаша! Носејне џусџиниќо!* Во вакви изрази се употребуваат именки и од повратни глаголи: *Бре, качувајне се, ако је криџ! Море, шџајне се!*

3) *Шо пра̄м ојне кај другачки! Шо сториџ чекајне! Шо му сториџ молејне! Шо стори возејне се!*

4) *Едно влегувајне, му рийна* (Штом влезе . . .). *Едно видувајне, се скаса. Едно мавајне, го шурна.*

ПОМОШНИТЕ ГЛАГОЛИ

1. сум

Сегашно време

<i>сум</i>	<i>сме, сне</i>	<i>бидам бидиме</i>
<i>си</i>	<i>сџе, све</i>	<i>бидиш бидише</i>
<i>је(ш)</i>	<i>се(ш)</i>	<i>биди(ш) биде(ш)</i>

Се слушаат и форми: *сни, сви*.

Императив: *биди, бидете*.

Имперфект

<i>беџ</i>	<i>бевне</i>	<i>бидеџ</i>	<i>бидевне</i>
<i>беше</i>	<i>бџеше</i>	<i>бидеше</i>	<i>бидеџеше</i>
<i>беше</i>	<i>бе^а</i>	<i>бидеше</i>	<i>биде^а</i>

Остаток од аорист е формата *би*, која влегува во потенцијалната конструкција. Во служба на аорист таа се среќава ретко: *Би свадба, до — би* (се сврши убавото). *Не би час, шој излезе. Би, шчо би. Не би крсметџ да се земиме.*

Глаголски прилог: *бидејки, бидејкум*.

Активна глаголска придавка: *бил, бидел*.

2 ќе

Од хзткџти останала само формата *ќе*. Самостојно *ќе* се употребува ретко, во вакви изрази: *Шо ќе ти сѝрина, ѝди вamu!* Другите форми ги наоѓаме во негираниот глагол.

Сегашно време

нејкам, нејкум нејкиме

нејкиш нејкише

нејки(ш) нејка(ш)

Имперфект

нејкеџ нејкевне

нејкеше нејкеџше

нејкеше нејке^а

Императив: *ај нејки, нејкеше.*

Аор. од *зәнејкам; го зәнејкиџ, го зәнејки.*

Парт. активен: *нејкел.*

Парт. пасивен: *нејкен.*

Глаголски прилог: *нејкејкум.*

3) Како помошни се употребуваат и глаголите од а-група: *ѝмам, немам.*

СЛОЖЕНИТЕ ГЛАГОЛСКИ ФОРМИ МИНОГО НЕОДРЕДЕНО ВРЕМЕ

1. свршено

сум ѝзбегал, мил, нѝсил, дѝнесол, живе^а л итн. Во 3 л ед. мн. формата од *сум* се изостава: *ѝзбегал, избѝгале.*

2. несвршено

сум бегал, мијал, нѝсел, живеел. Конструкцијата со имперфектен партицип од свршените глаголи не се употребува самостојно: *да сум дѝнесел, ако дѝнесел.*

Овде ќе забележиме некои поособени значења на минато неодредено време, познати и во овој говор. За 1 л. не може, се разбира, да се говори за неодреденост во точна смисла, бидејќи овде субјектот соопштува сам за себе си. Блиску до неодреденото значење на ова време се случате, кога дејството станало не при полна свест на субјектот: *Така, шака — сум заспал. Ич да не сеѝтам, сум го скрѝл ишшешо Сне је ошѝеле враѝаша ошворена, и некој не обрал.* Многу пати, кога во една реченица имаме форми од 2 или 3, во другата, координирана, иде перфект и за 1 л: *Ти си дѝшол, ама јас не сум бил дѝма (=јас шѝгаш не беџ дѝма). Вије сѝе ни викале, није ништо не сне чуле. Или си ме ѝзлагал или сум ше ѝзлагал, ќе видиме.* Перф. 1 л. се употребува, ако соопштуваме, што мислеле или што велеле за нас други по некој повод. Во таков исказ ние земаме негативен или ироничен однос спрема туѓото мис-

лење: *Јас сум му и зѐл ѡбрише! Није сме шрчале ѡ него, како не! Сум можел да му сиѡможам! Во истото значење се употребува перфект и од другите лица: Тије не ши сиѡможиле! (Како можеш да тврдиш такво нешто). Често перфектот од 1 л. се употребува место одредените минати времениња: Сум ши сѡанал, сум зѐл леѡче, сум му дѡл да јади, да шака одвај да се заѡлаши. Сне му кажувале многу ѡши, да не ѡрај шака. Сум му носел и ѡк ке му носам. Не сме ви расѡравале за ши раѡша.*

Примери за адмиративно значење на минато неодредено време: *Абе јас сум бѡл маш! Ногу сум рѡпал! — Ама си бѡл брлиф, не знаеф дѡ сега! — Тој ногу шијал, бе! — Ши ѡб ѡеле девојѡнава!*

ОДАМНА МИНАТО ВРЕМЕ

Тоа се среќава обично од негирани свршени глаголи во вакви примери: *Ушче не беф дошол, ѡмреле ош сѡраф. Не беф знаел дѡ сега. Не бевне чуле дѡсега шаќво чудо. Ти шѡгаш ѡшче не беше дошол. Ушче не бе^а дошле.* Ова време се истиснува од конструкцијата како: *беф дѡјден, бе^а дѡјдени.*

Почесто се среќаваат форми со беше за сите лица: *беше сум дѡшол, беше си дѡшол, беше сне дѡшле, беше дѡшле.* Овде беше може да стои и по глаголот: *сте нашле беше; шѡј дѡшол два ши ѡши беше; дѡнесле беше.*

Но оваа конструкција ја нема веќе одреденоста, што ја придаваат имперфектните форми од помошниот глагол во: *беф дѡшол* и сл. Таа по својата неодреденост совпаѓа со перфект, но има во себе си извесна црта на поголема оддалеченост од нас.

ИДНО ВРЕМЕ

ке беам, ке дѡдам, ке беаш, ке дѡјдиш итн. Интересна е употребата на футур во вакви случач: *ке му шеќни — ѡлезе зи, ке ѡмини сѡш два, еше ши го ѡк.* Да видиш ѡнер како ѡрај: *ке лѡзи; ке лѡзи, ке дој дѡ скали, шиќи ке се сѡркала ѡрудолу. Ке се враќаме вечер, ша се ке ме чеќа на коше, ке ме ваши за рака и ке си ѡјме заедно дѡ дома.* Слична употреба видовме кај императив. Горната мисла може да се изрази и вака: *Тѡќни му, чини ѡлезе, ѡмини сѡш два, еше ши го ѡк.*

Место сегашно време се употребува футур и во вакви зависни реченици: *Ко^а ке ѡдри камбана, сѡше се зѡрѡ ф црќва. Шѡм ке ше види, веднаш ши се залѡува. Којшо ке ѡјди, се ѡлаќи ѡд него. Кој ке го на маѡвешо, да му го дѡј на сѡѡанот.* Како шо ке ши бѡди зѡдно — шаќа ѡрај.

К'Е+ИМПЕРФЕКТ

<i>ке бѣгаѡ, зѣмѡ</i>	<i>ке бѣгавне, зѣмевне</i>
<i>ке бѣгаше, зѣмеше</i>	<i>ке бѣгаѡше, зѣмѡше</i>
<i>ке бѣгаше, зѣмеше</i>	<i>ке бѣг̃а, зѣме̃а</i>

Ова време се употребува со потенцијално значење спрема некаква погодба од минатото, паралелно на сличната употреба од футур за во иднина: *Да го к̃анеше, ш̃ој не чајре ке дојдеше* (ср. *Ако го к̃аниш, ш̃ој не чајре ке дојди*). *Да те знаѡѡ кој си, ке те пречекаѡ ѡ̃рно. Ако бѣше ш̃а-кв̃а раб̃ош̃а, ш̃и не ке се заб̃аеше олку*. Самоостојно се употребува во прашања и одговори, како: *ке дојдеше! - ке дојдеѡ! ке дон̃се̃а! - разб̃ива се, ке дон̃се̃а!* Други примери: *Баш ш̃огаш ке го изнесува Р̃ис̃иоса, а није излеговне б̃ш цркв̃а. Се зб̃ира, ке од̃е̃а граш̃. Небаре ке дојдеше - еве уште го нема. Вака ке ми дон̃сеше брашно?*

Ова време се употребува уште за да се изрази дејство, што се повторувало во минатото: *ке зѣмеше ш̃уѡелка, кизлѣзеше на сокак и до ниедно време ке св̃идеше* (Чинеше: *зѣми ш̃уѡелка, излези на сокак и св̃ири до ниедно време*).

Во зависни реченици ова се јавува место имперфект таму, каде што футур се употребува место сегашно време: *Ко̃а ке дојдеше п̃ладне, и ш̃ѡраше об̃фици на сирага* (ср.: *Ко̃а ке дојди п̃ладне, и ш̃ѡра об̃фици на сирага*).

К'Е+ПЕРФЕКТ

Овде влегува само активната глаголска придавка (од [ѓз] *мијам* и сл. само [ѓз] *мијал*):

<i>ке сум бѣгал, зѣмел</i>	<i>ке сме бѣгале, зѣмеле</i>
<i>ке си бѣгал, зѣмел</i>	<i>ке с̃ше бѣгале, зѣмеле</i>
<i>ке бѣгал, зѣмел</i>	<i>ке бѣгале, зѣмеле</i>

Оваа конструкција се употребува во сите случаи, каде што се употребува и погорната, само што оваа носи во себе си признак на неодреденост. *Да те нашол ш̃огаш, ке те удвел од зѣми. К'е дојдел! Ш̃ом ке спечалеле иври, ш̃ири веднаш пр̃аќале дома. Ке се зобреле, ке в̃ашеле едно оро и цел ден ке р̃ијале.*

Но, освен ова, таа се употребува и како идно неодредено време: *Тој ке ни ф̃т̃асал ушре на гост̃и. Вије ке св̃ареле раки а и ке св̃: је пр̃одавале на кило*. И овде се развива значење на ироничен или негативен однос спрема тугото мислење што го споменавме кај мин. неодр. време: *К'е сум го молел, како не! Тој ке го ст̃брел ова нешто!* (Лаже оној што го вели тоа за него).

ПОТЕНЦИЈАЛ

<i>јас би донесол, носел (носил)</i>	<i>није би донесле итн.</i>
<i>џи би донесол, носел (носил)</i>	<i>вије би донесле итн.</i>
<i>шој би донесол, носел (носил)</i>	<i>џије би донесле итн.</i>

Се вели и: *Би сум дошол, ако је времето арно.* Но обично вакви споеви се употребуваат како самостојни изрази со значење на укор за некоја работа, што не се извршила: *Би си го чувала!* (Требало да го пазиш, кој ти е сега крив). *Би сѐ му кажале!* (Тогаш зошто не му кажавте).

СУМ+ГЛАГОЛСКА ПРИДАВКА НА -Н,Т

Од преодните глаголи оваа конструкција е пасивна. Со активно значење таа се употребува многу често и од свршени непреодни глаголи.

<i>сум удрен</i>	<i>сум пãднат̃</i>
<i>беџ удрен</i>	<i>беџ пãднат̃</i>
<i>сум бил удрен</i>	<i>сум бил пãднат̃</i>
<i>беше сум бил удрен</i>	<i>беше сум бил пãднат̃</i>
<i>ке сум удрен</i>	<i>ке сум пãднат̃</i>
<i>ке бидам удрен</i>	<i>ке бидам пãднат̃</i>
<i>ке беџ удрен</i>	<i>ке беџ пãднат̃</i>
<i>ке сум бил удрен</i>	<i>ке сум бил пãднат̃</i>
<i>ке сум бидел удрен</i>	<i>ке сум бидел пãднат̃</i>
<i>би бил удрен</i>	<i>би бил пãднат̃</i>

Кога ќе се каже: *сум пãднат̃*, се утврдува во сегашноста факт од дејство, што всушност е минато, исто како и во пасивниот израз *сум удрен*.

Од несвршените непреодни глаголи оваа конструкција се образува ретко: *беган сум; шетан сум; пиперки сџбени во солено; шије и побрго биле идени.*

Други примери: *ручан сум; вечеран сум; јãден сум (сум јал); не сум најшан вино две недели; џã је поседена мома до двајсе и две години; рекаша је дошечена; не е заспан две вечери; не беџ слезен дошшогаш в град; настинаш сум.*

КОНСТРУКЦИИ СО ИМАМ (НЕМАМ)

Овие многу се слушаат. Формите од *имам (немам)* се употребуваат во различни времиња, а од глаголот се зема глаголската придавка на -н, -џ во среден род:

Имам земено, влезено, носено, бегано.

Со през. од *имам* се потцртува еден сегашен момент, во кој ги сумираме резултатите од некое минато дејство. На пр.: *бѣшшогаш го ѓмам пѣш пѣши прѣшано* (се констатира дејство што станало од еден момент на минатото досега).

Оваа форма сѐ повеќе го заменува минатото неодредено време во примери како: *Се нѣмаме видено две години* (*Не сме се виделе две години*). *Се нѣмаме најдено многу време* (*Не сме сѐ нашле многу време*)

Имаф зѣмено, влѣзено, нѣсено, бѣгано.

Овде се утврдува веќе еден момент во минатото, од кој се соопштува за резултатите на дадено дејство: *Дѣшшогаш нѣмаф пѣднашо.*

сум ѓмал зѣмено, влѣзено, нѣсено, бѣгано

беше сум ѓмал зѣмено, влѣзено, нѣсено, бѣгано

ке ѓмам зѣмено, влѣзено, нѣсено, бѣгано

ке имаф зѣмено, влѣзено, нѣсено, бѣгано

ке сум ѓмал зѣмено, влѣзено, нѣсено, бѣгано

би (сум) ѓмал зѣмено, влѣзено, нѣсено, бѣгано

ТЕКСТОВИ

1. Му кажал Гѣспо на Ноја I ке биди по́топ II Нојо рекол II Кога ке биди по́топо I да знам II Кога ке биди II ко^а ке јадиш на железна синија I тогаш да се сѣтиш оти ке биди II Ама да си на́прајш ко́рап по́голем I да зѣмиш от секо^а лишка по две I да не се за́губи се́мето II Било лѣте жнијале II дзгора врни I ѓздола вода извирај II И клале српојте вака I и скрстиле I и клале леб да јадат I и тогаш се сѣтиле I оти ке биди по́топ I како шо рекол Гѣспо II Се насѣбрале от сите лишки по две I по две I влѣгле во ко́рабо I и на некој рид најголем шо бил на свѣтот I највисок I таму ке го терал Нојо II Се скинал пусти ко́рап негде I влѣгло вода I змијата со опашката го затнала II И ко^а излегле таму веќе на суво I рекла змијата I от која крф је најблага I ѓд не^а да пијат II Па чоечката крф била најблага II Гарванот зинал да кажи I дури рекол га I ластујцата му го скинала јазико со клунот I ѓстанал гарвано без јазик век и сѹт II А пак ластѣјцата зѣла чѣс I се^а зато^а во кука прај седеде II

2. Една мајка си го проколнала сина си II Дури I рече I не је видиш ѓт крај на крај зѣмјава I коските I синко I да не ти се починат II Се мислел тој шѣ да прај I шѣ да чини I

и бтишол најодсади I брлите кај шо се собрале над неко^а мрша II Вака и вака I му је кажа ним маката своја I и и мблеше да го извиша горе I дури не ја види до крај земјата II арно I му реко^а брлите II Туку ти заколи една крава I и наполни една мѣшина вода II Ко^а ке ти побараме да јадиме I от кравата да ни дајш I ко^а ке ти побараме да пијаме I вода да ни дајш II Се напрае тој така I и брлите го кренā II Лѣтале I лѣтале I лѣтале I и најпосле му рѣкле брлите на момчето II Погледај сега долу II Се опулил тој I и шо ке види II една капина и еден смок I се свиткал околу капината II Сега I кај сакаш да те пушчиме II Дали на капината I дали на смокон II Ако ме пушчат на капината I си рекол тој со умо ке с издраскам II Баре нека ме пушча на смокон I ке с откинам II Ко^а ти го пушчиле I чклуп I во вода II Оти земјā сега со вода била обиколена II

Обеше ирикаски сум ги слушал од баба Дунавка Коњеца, родена во с. Дреновци.

ПИСМА НА ПРИЛЕПСКИ ГОВОР

Овде се дадени неколку писма, и извадоци од писма во буквален препис.

№ 1

Го зедовне писмото твоје и одвај го разбрав ногу си го изменил рукопсо Брат није сне ногу арни само Коце се прајел операција и нас нени кажа дури него напрајле ко видел оти многу му било тешко тогаш пратил писмо кај татко ми и татко ми беше во понеделнико Битола пак тој си дојде и чера мајками заедно отиде ногу му било тешко тријесе енекци му клале оти три дни бил вонесвес од кого напрајле операција и докторо велел оти ако беше некој неранет уше на операцијата ке умреше оти досега немал прајно ваква операција и да знајв оти ке беше вака немусе навајџав али јас мислев оти је чирејче али то имало б корејне

Брат како немусе згоди на Мачето во толку дени само еднаш дојде паче и во неделата не одев на корзо само заради него отидов за даго прашам за сликите оти ко дојде ми рече оти сликите биле платени а Василе ми рече само 50 лева имал дајно Коце и му реков да дојди и па недојде Брат арно велиш за божик ке си дојте еве ка-ј божик уше неко месечина а сега да бевте тука туривне

вино ќе се изнапијавне шира ама никој нема одвас да се напија му однесе мајками на Коце ама кизнај дали кему да

Брат бев на корзо двапати ама и корзо ми је грд бес вас сите се тука само вас ве нема еден месец ми се стори една година ами две како ке врва ногу било тешко дати излези чојек от кујња а да ти дојдел порно било брат ќе-го пишев пубо ама пишував и за на друго место и ми се здоде паси реков ај дели да му пишам

Брат Коце можи да си дојди сега на боловајне дома а пак мене ми заоде цела година речиси сама дома седам

Сега нема друго шо дати пишам поздрав од сите од дома а одмене најпојће немој дате мрзи да не пишуваш

№ 2

Го зедев писмото твоје и видов шо ми пишуваш ти Киро ни завидуваш нас оти сне шетале ние знајме али шетаме али не туку дати кажуваме неверуваш и ако нешеташ сега барем некојпат ќе живејш а није ќе бидиме сијо век робој

Сега дати кажам за Васе чера миго даде писмото бев кајне даје гледам рубата и та ми вели Цене има писмо од кај Киро уше од торнико је дојдено туку немаше по кого даго пратам и ми вели даго поздравеш ногу и даму кажиш какоје работата Васе је денеска невеста

№ 3

Еве зедев да ти напишам неколку думи и да те поздравам није ваму сите сме арни и да знајш Васе сестрами је свршивме и виедела свадба че прајме. Друго нема шо да ти пишам поздравиго Тарата и Бане пиши ако сакаш

№ 4

Писмото твоје го примиџме ушче мама беше тука јас го читам а таја си рони солзи знајш какваје. Многу мије мило шо си се нашол со родишчата од појчке пати и поздравил однас мада се непознаваме белким ќе дојди ред да се видиме шопраи кумпанијата твоја дали ти донесе мачето нешто однас извини шо ти пратиџме малку доцна се видоџме и немаше време ништо да напрам од мене бе гурабите а од мама бомбоните друкпат поџе. Прими многу поздрав од мене и од Аца а исто поздравилја кумпанијата пиши шо побарго а другите не забораје а то немучини јер е друкпат ќе ода низ Скопје нека си стора чес да му сторим-

БЛАЖЕ КОНЕСКИ

ПРИЛЕПСКИЙ ГОВОР

(Резюме)

В первой части, посвященной фонетике прилепского говора, автор стремится привести как можно больше примеров, имеющих значение для изучения исторического развития звуков в македонском языке (както: слова с различными рефлексам *ж* и *tj, dj*).

Что же касается современной фонетической системы прилепского говора, следует прежде всего отметить существование особых гласных: *oa, ea*, образованных в результате контаминаций; затем известные явления в связи с ударением, в частности дифтонгизацию: *o > yo, e > ue* (Обо всем этом не упоминается в статье Д. Мирчева „Бълџки по Прилепски говор“, Сборник за народни умотворения, XX, София 1904). Интересны также различия в произношении городского и сельского населения.

Вторая часть представляет описание форм прилепского говора, с примечаниями касательно их синтаксического употребления. При этом внимание сосредоточено на некоторых до сих пор не отмеченных или же недовольно обработанных фактах, имеющих значение для построения грамматики современного македонского языка. Так, к примеру, рассмотрен вопрос об употреблении прошедшего времени „неопределенного“, о формах как *паднат* итп., о глагольных конструкциях с *ке, имам* и пр.

Надо подчеркнуть тот факт, что, сравнивая материал сообщенный Д. Мирчевым, с современным состоянием прилепского говора, можно установить значительное развитие в некоторых пунктах за последних пятьдесят лет. Это наблюдается особенно относительно дальнейшего обобщения форм с антиципацией мягкости (*одејне, кујќа*), а также форм без элемента *т* в члене (*чоeko*) и в 3 л. ед. мн. ч. настоящего времени (*носи — носа*).

BLAŽE KONESKI

LE PARLER DE PRILEP

(Résumé)

Dans la première partie de son article, consacrée à la phonétique du parler de Prilep, B. Koneski tâche de donner le plus d'exemples, qui auront d'importance pour l'étude du développement historique des phénomènes dans la langue macédonienne (comme, par exemple, les diverses réfections de *ж* et de **tj, *dj*).

Quant au système phonétique moderne du parler de Prilep, il faut remarquer, avant tout, l'existence de voyelles spéciales: *oa, ea*, formées par la contamination; ensuite quelques phénomènes qui se rapportent à l'accent et surtout à la formation des diphtongues: *o > yo, e > ue* (Tout cela n'est pas remarqué dans l'article de D. Mirčeff „Бълџки по Прилепски говор“, dans Сборник за народни умотворения, XX, София, 1904). Les différences qui existent dans la prononciation entre les habitants de Prilep et des villages sont aussi intéressantes.

La deuxième partie représente la description des diverses formes du parler de Prilep, avec des remarques sur leur usage syntaxique. Pour cela l'attention est dirigée sur quelques faits, qui jusqu'à présent n'étaient pas remarqués, ou bien, qu'ils n'étaient pas assez traités, mais qui ont de l'importance dans la construction de la grammaire de la langue macédonienne moderne. Ainsi, par exemple, on traite le problème de l'usage du passé „indéfini“, des formes comme *паднат* et semblables, des constructions verbales avec *ке*, *имаа* et d'autres.

Après avoir fait la comparaison entre la matière traitée par D. Mirčeff et l'état présent du parler de Prilep, on peut constater, sur quelques points, qu'un développement considérable s'est produit pendant les dernières cinquante années. On peut remarquer ce fait surtout à l'égard de la généralisation des formes avec l'anticipation de la mouillure (*одејне*, *кујќа*) et aussi à l'égard des formes sans *t* à la fin de l'article (*чо-еко*) et dans la 3e per. sing. et plur. du présent (*носи-носа*).
